

szombat

PSZICHOANALÍZIS ÉS ZSIDÓSÁG

Schmelowszky Ágoston írásai,
interjú Hidas György
pszichoanalitikussal

1 % – Kevesebben, gazdagabban

Az Esterházy-vita folytatódik

Szántó T. Gábor:
Önemancipáció – izraeli filmek

Interjú Somló Tamással

MAGYAR **NARANCS**

MEGVAN A VÉLEMÉNYED.

3 HÓNAP INGYEN!

Fizess elő egy évre 15 600 forintért
és 14 héten át ingyen kapod a lapot!

információ: 061 441 9000 / 2403 mellék – kiado@narancs.hu

szombat

2009. január
5769 tévét

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.

Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár János-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztési titkár)
Fritz Éva (pénzügyek)
Pári Mirella (terjesztés)

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Csáki Márton,
Csőke Zoltán, Panyi Szabolcs,
Peremiczky Szilvia, Vári György,
Várnai Pál

A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarország
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

Nemzeti Kulturális
Alapprogram

Oktatási és Kulturális
Minisztérium

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.

Terjeszti a LAPKER Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2008. december 11-én.

A címlap Kurdi István montázsában
Sigmund Freud, Ferenczi Sándor
és Szondi Lipót portréi

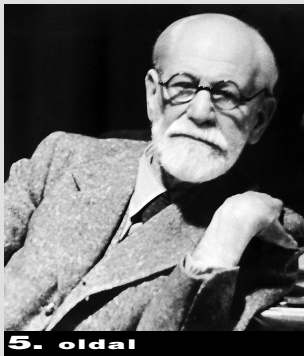
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

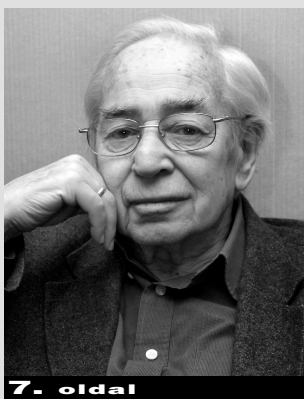
Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Grafika Press Nyomdaipari Rt.

5. oldal

7. oldal

21. oldal

24. oldal

27. oldal

ÁLLÁSPONT

4 Gadó János

Obama, a zsidók és Izrael

PSZICHOANALÍZIS ÉS ZSIDÓSÁG

5 Schmelowszky Ágoston

Pszichoterápia és pszichoanalízis

Bevezető megjegyzések a Hidas Györggyel
folytatott beszélgetés elé

7 „A várandósság is

harmónikusabban alakul...

Hidas Györggyel beszélget

Schmelowszky Ágoston

11 Schmelowszky Ágoston

Vallástörténeti észrevételek

a zsidóság és a pszichoanalízis
kapcsolatáról

14 Modern zsidó költők VII.

Hal Sirowitz

15 A Kabbala erotikája

(Uri Asaf)

HAZAI DOLGAINK

16 Gazdagodó, fogyatkozó zsidóság

Az egyszázalékos felajánlások

és a zsidó felekezetek – 2008 (Gadó János)

19 Gadó János

Elmaradt döntések,

kifizetetlen pénzek

A Mazsók elmúlt féllévének története

TÖRTÉNELEM

21 „Esterházy egyre egyértelműbben

vált az uralkodó rendszer

ellenfelévé”

(Gerencsér Balázs, Izsák Lajos,

Jeszenszky Géza, Kmoskó Mária,

Martényi Árpád, Molnár Imre)

KULTÚRA

24 „Amerikában a kommunista

rock 'n' roll zenekar volt a stichünk”

Somló Tamással beszélget Szegő Péter

27 Szántó T. Gábor

Önemancipáció

Izraeli filmnapok

31 „Te szőke gyerek”

Száz éves lenne Láng György, a Hanele írója

(Várnai Pál)

33 Ki nem mondott gondolatok

(Csőke Zoltán)

Obama, a zsidók és Izrael

„B... meg a zsidókat, úgy sem szavaznak ránk!” – e szavakkal kommentálta 1990-ben James Baker, republikánus külügyminiszter a zsidó szavazókkal kapcsolatos várakozásait. Igen, az amerikai zsidók is zsigerből balra szavaznak – ezt a magyar olvasóknak nem kell magyarázni.

Holott Amerika nem Magyarország, ahol a jobboldalt olyan súlyos történelmi örökség terhelné, mint nálunk. És a republikánus Ronald Reagan vagy George W. Bush Izrael ellenségeivel (Szovjetunió, majd az iszlám fundamentalisták) szálltak szembe eltökélten. Sokan megjósolták már, hogy az amerikai zsidók szavazási szokásai változni fognak, mert bal- és jobboldal ma már nem azt jelenti, mint 30-40 éve, a polgárjogi harcok vagy a háborúellenes tüntetések idején.

Ám ez alkalommal az a mondás bizonyult igaznak, hogy az amerikai zsidók úgy élnek, mint a presbiteriánusok (a társadalom elitje) és úgy szavaznak, mint a Puerto Rico-iak (a legalacsonyabb státuszúak). Obama maga mögé állította a zsidók 78 százalékát, ami még az ő köreikben is magas arány.

Hiába olvasták fejére a Republikánus Párt jól szervezett zsidó aktivistái megfontolatlan kijelentéseit az iráni elnökkel, meg az Hugo Chavezzel kilátásba helyezett tárgyalásokról. A zsidó demokraták a rivális lejáratásánál eredetibb húzást találtak ki: a Great Shlepe akció keretében egy hétvégén zsidó unokák ezrei utaztak Floridába, hogy meggyőzzék kényelmes nyugdíjas-otthonokba visszavonult nagyszüleit, szavazzanak Obamára. A Martin Luther Kinggel még szimpatizáló nagyszülőket ugyanis elidegenítették az időközben radikalizálódó, Amerika- és

fehérellenes irányba fajuló fekete mozgalmak.

Obama az AIPAC (pro-izraeli zsidó lobbiszervezet) képviselői előtt meggyőzően jelentette ki, hogy Izrael biztonsága nem lehet alku tárgya. Miután tehát Izrael felől megnyugodhattak, az

amerikai zsidók visszatértek jól megszokott baloldali identitásukhoz. Ebből a nézőpontból pedig ósdiak voltak a republikánus elnök/alelnök-jelölt páros erkölcsi kérdésekben hirdetett ókonzervatív nézetei. Az afrikai moszlim apától és keresztény amerikai anyától származó Obamában viszont magukat láthatták: az új amerikai, a kívülállót – és főleg a mögötte álló, befogadó amerikai társadalmat, amely nekik is biztos menedék

*

Az Obamában reménykedő izraeliek rámutatnak arra, hogy csapatában ott van az izraeli állampolgársággal is rendelkező Rahm Emanuel kabinettfőnök, valamint Hillary Clinton, az új külügyminiszter, aki az előző nyolc évben számos gesztust tett Izrael felé. (A jelentős zsidó népességű New York állam szenátoraként nehéz is lett volna másként cselekednie.) Nem csupán az AIPAC látta őt vendégül, de a Palestine Media Watch nevű szervezet is, amely egyebek közt a palesztin médiában burjánzó zsidógyűlölő megnyilvánulásokat tárja a világ elé. Rámutatnak továbbá Obama ígéretére, hogy nem kényszerít semmit Izraelre, „akarata ellenére nem rángatja a tárgyalasztalhoz és nem is tartja távol tőle”.

A szkeptikusok Obama nemzetközi vizeken való járatlanságát emlegetik, akinek naivságára jellemző, hogy hajlandó Iránnal előfeltételek nélkül tárgyalni. Rizikófaktorak tartják a nyu-

gati baloldal és a harmadik világ iránta tanúsított nagy rokonszenvét, mert ezen a fertályon Izrael-kritikus és palesztinpárti a közvélemény. Tartanak tőle, hogy Obama tarsolyában ott a következő nagy békekonferencia terve – vagy ha még nincs, megvan a nemzetközi közvélemény jó részében, amely a békeangyalt óhajtja látni benne. Ez elől az új elnök nehezen térhet ki majd, s így természetesen a kudarc – és az erőszak ezt követő újabb fel-lángolása is – be van programozva. Mert az arab-izlám világ nem kész az Izraellel való együttélésre.

E sorok írója szerint viszont az a legnagyobb veszély, hogy az elkövetkező évek még kevésbé lesznek kiszámíthatóak, mint az eddigiek. A valóság kihívásai percek alatt elhamvasztják az ígéreteket és ideológiákat. Emlékezzünk G. W. Bush indulására, aki jó konzervatív módjára a *splendid isolation* politikáját akarta folytatni, hátat fordítva a Clinton-féle világmegjavítási programoknak, amelyek kevés sikert és sokmilliárdos költségvetési terhet jelentettek az országnak. Aztán jött szeptember 11 – és G. W. Bush kénytelen volt beszállni a világpolitikába. És emlékezzünk, hogy ugyanő, aki jó konzervatív módjára az állam távolmaradását hirdette a gazdaságtól, a hitelválság első jeleire hanyatt homlok 700 milliárdos állami segélyben részesítette a bankrendszert, rettegve attól, hogy egy 1929-es válsághoz hasonló krízis padlóra küldi a gazdaságot.

Ugrás a sötétbe – ez a korszak áll előttünk. Obama kortesbeszédekben meghirdetett programjai hamarosan elenyésznek, menetrend szerint jönnek az új válságok, tragédiák, s akkor majd meglátjuk, hogy a tiszta lappal induló politikus miket is ír erre a tiszta lapra.

Gadó János

SCHMELOWSZKY ÁGOSTON

Pszichoterápia és pszichoanalízis

Bevezető megjegyzések a Hidas Györggyel folytatott beszélgetés elé

A pszichoanalízis létrejöttét az 1900-as évhez, Sigmund Freud (1856-1939) Álomfejtés című munkájának megjelenéséhez köthetjük. Az eredetileg hipnózissal gyógyító neurológus Freud azt vette észre, hogyha hagyja betegeit hipnózisban szabadon beszélni, akkor olyan fantáziákról számolnak be, melyek közvetlenül okai lehetnek azoknak a „megfoghatatlan” bajoknak – fizikai háttérrel nem magyarázható tüneteknek –, melyekben betegek szenvednek. Később kipróbálta, hogy működik-e a dolog, ha a módosult tudatállapotot elhagyja, és csak a mindent kimondásra, azaz a szabad asszociációra támaszkodik. A kísérlet sikerrel járt, a lélekelemzés (pszichoanalízis) megszületett.

Freud nemcsak zseniális elméleti szakembernek, hanem hadvezéri adottságokkal rendelkező tudományos-szervezőnek is bizonyult, tanainak követőit nemzetközi mozgalomba szervezte. Az első között volt a magyar pszichiáter Ferenczi Sándor (1873-1933), aki szintén nagy lelkesedéssel művelte a pszichoanalízist, és szervezte a hazai pszichoanalitikus mozgalmat.

A pszichoanalízis tapasztalatai az emberi lélek általános törvényszerűségeinek megfogalmazásához vezettek, ebből kiindulva pedig az emberi csoport, kultúra, társadalom általános törvényszerűségei is a pszichoanalitikus vizsgálódás homlokterébe kerültek.

Nem véletlen, hogy az analitikus mozgalom első évtizedeiben, a pszichoanalízis művelői és hívei között nemcsak orvost vagy pszichológust találunk, hanem más tudományterület művelőjét (pedagógust, irodalmárt, antropológust) is.

A második világháború előtt a pszichoanalízis szinte teljesen egyeduralkodó volt a pszichoterápiák között. Lassan azonban a pszichoanalízis is megváltozott, és részint ez, részint külső fejlemények új pszichoterápiás iskolák megjelenését, illetve megerősödését eredményezték. A pszichoanalízis azoknak a tapasztalatoknak a hatására változott meg, amelyek megmutatták, egyrészt azt, hogy a módszer nem mindenható: sok pszichiátriai problémával küzdő betegnek nem lehetett (nem lehet) analitikus módon segíteni; másrészt pedig azt, hogy azoknak is, akiknek az analízis segíteni tud, a tünet egyszerű elmulasztása nem elegendő. Hosszabb időt kell a beteggel eltölteni ahhoz, hogy a pszichoanalízis hatása tartós maradjon, azaz, hogy a tünet más formában ne térjen vissza. Ezeknek megfelelően a pszichoanalízisből kiindulva megszülettek a pszichoanalízis módosított formái, a különböző pszichoanalitikus (vagy pszichoanalitikusan orientált) terápiák, melyek egyrészt a pszichoanalízissel nem kezelhető betegeknek igyekeztek segíteni, másrészt az egyre hosszabbá váló, alapos pszichoanalízis helyett korlátozott célkitűzésekkel bíró, hatékony, rövid kezeléseket kínáltak.

Ugyanakkor a nem pszichoanalitikus szemléletű egyéb pszichoterápiák is erőre kaptak a 20. század utolsó harmadában (például a kognitív-viselkedésterápia), és egyes országokban teljesen háttérbe szorították a pszichoanalízist. Végül az utóbbi évtizedek fejleménye a pszichiátriai gyógyszeripar fellendülése, mely – a mérhető hatékonyság nevében – mindenféle pszichoterápiás irányzatot egyre jobban háttérbe szorít.

A modern terápiás szemlélet a különböző pszichoterápiákat és a gyógyszeres terápiát együttesen figyelembe véve igyekszik megtalálni, hogy adott esetben mi a legalkalmasabb: Egyfajta pszichoterápiás módszer, esetleg módszer-kombináció? És mindez gyógyszerrel vagy gyógyszer nélkül?

Mindezek fényében a pszichoterápiát általában úgy definiálhatjuk, mint egy olyan terápiás módszert, mely sajátos kommunikáció megvalósításával a mentális reprezentációk megváltoztatását tűzi ki célul, azért, hogy pozitív változást érjen el. Modern vizsgálati eljárásokkal kimutatták, hogy a megfelelő szinten végzett pszichoterápia mérhető változást produkál az agy működésében és struktúrájában is.

A pszichoanalízis pedig egy olyan pszichoterápiás módszer, mely a szabad asszociációra épít, aránylag nagy óraszámban (heti 3-5 alkalom) dolgozik, elrendezés szempontjából pedig az analizált a díványon fekszik (ez segíti az ellazulást, a szabad asszociációt), az analitikus pedig az analizált látóterén kívül (többnyire mögötte) ül, hogy reakcióival ne zavarja a szabad képzetársítást.

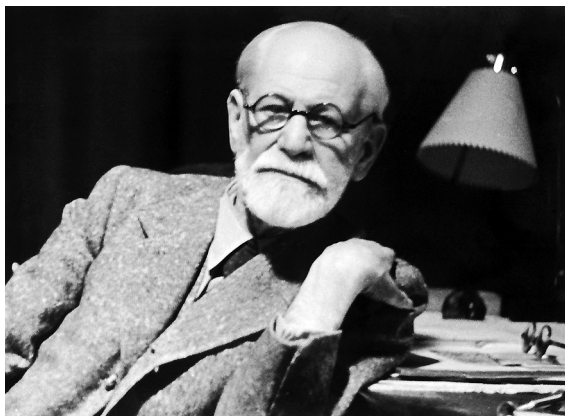
Mint említettem, a pszichoanalízis időben elnyúlt, manapság egy teljes analízis éveket (átlagban 3-5 év) vesz igénybe. Ez alatt az idő alatt az analizált lelkének, személyiségének teljesége a megbeszélések tárgyát képezheti, és – jó esetben – azok a problémák, melyekkel az analizált jelentkezett, elég mélyen kerülnek feloldásra ahhoz, hogy visszatérésüktől ne kelljen tartani. Az analitikus és analizáltja hosszú ideig tartó, intenzív együttléte tehát a munka sajátja: csak a szorossá fűződő emberi kapcsolatban nyilvánulhatnak meg a lélek legrejtettebb rezdülései. E mögött az az elméleti megfontolás rejlik, hogy a pszichiátri-

a pszichoanalitikus képzés hosszú időt vesz igénybe, a jelölttől magas szintű elméleti ismereteket és komoly gyakorlati tapasztalatot kíván.

Mindezek alapján az interjúban szóba kerülő kapcsolatanalízis a pszichoanalízis elméletére építő, attól technikájában és szemléletében több szempontból is eltérő pszichoterápiás módszerként definiálható.

Említésre kerül még az interjúban a neurotikus-határeseti-pszichotikus különbségtétel, melyet röviden a következőképpen világíthatunk meg: A modern pszichoanalitikus felfogásban az ember személyiségének ereje az alapján is mérhető, hogy a valósághoz való viszonyt mennyire képes – akár nagy nehézségek közepette, stressz helyzetben, tudatmódosító szerek hatása alatt is – fenntartani. Ez alapján leegyszerűsítve úgy fogalmazhatunk, hogy neurotikus személyiség-szerveződésű az az ember, akinek a valósághoz való viszonya alapvetően ép, és saját személyiségének kontúrjait (ki, mi va-

akarhat stb. gyakran könnyen összeomosodik), stressz helyzetben, tudatmódosító szerek hatására pedig a valósághoz való kapcsolatot is elvesztheti (pszichotikus lesz). Ez utóbbi azonban egy visszafordítható folyamat. Ha a külső hatás elmúlik, általában magától helyre áll az eredeti állapot. Érthető módon az ilyen ember személyiségének megerősítésére a legkülönbözőbb pszichológiai mechanizmusokat mozgósítja, melyek sokszor pszichiátriai tünetek, betegségek formájában manifesztálódnak. Határesetinek (borderline) azért nevezzük ezt a csoportot, mert az előbb leírt neurotikus, és a most bemutatásra kerülő pszichotikus szint között található. Végül pszichotikus az az ember, akinek a valósághoz való viszonya alapvetően és visszavonhatatlanul sérült. Ebbe a csoportba tartoznak az úgynevezett „nagy pszichiátriai kórképek” (elsősorban a szkizofrénia különböző fajtái). Bár ez a felosztás kiindulópontnak jól használható, természetesen minden ember és emberi probléma egyedi, és sokszor a legkülönbözőbb összeállításban találkozhatunk saját magunk és embertársaink személyiségének erős, egészséges és sérülékeny oldalaival.

Sigmund Freud

Ferenczi Sándor

ai-pszichológiai problémák eredete leginkább valamilyen viszonyrendszerben (többnyire a kisgyermek-szülők viszonyrendszerében) keresendő, és csak egy másik viszonyrendszerben (a páciens-terapeuta viszonyrendszerben) lehet őket újra feloldani (analízis=feloldás). Tehát a terápiás kapcsolatban szükségképpen reaktiválódnak régi érzések, fantáziák, ezeket nevezzük áttételnek (ti. régmúlt időben keletkezett érzések, fantáziák áttevődéséről van szó a pszichoterápia itt és mostjában). A pszichoanalitikus munkájának oroszlánrészét teszi ki az áttétellel való munka. Mivel pedig az évek során az érzések és fantáziák viharai és nüanszaival kell a szakembernek megküzdenie, belátható, hogy

gyok, és mit akarok stb.; ki, mi a másik ember, mit akarhat stb.) alapján véve fenn képes tartani. Nehéz helyzetben az ép személyiség talaján is különbözően súlyos tünetek alakulhatnak ki (fóbia, enyhe depresszió stb.), de a valósághoz való viszony többé-kevésbé mindig ép marad. Határeseti (borderline) az az ember, akinek saját személyiségérzete, identitása alapvetően bizonytalan (a ki, mi vagyok én, mit akarok stb. és a ki, mi a másik, mit

Irodalom

A pszichoanalízis kialakulása és magyarországi története iránt érdeklődők számára ajánlható:

Harmat, Pál. *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis*. Budapest: Bethlen Gábor kiad., 1994.

Salloway, Frank, J. *Freud, a lélek biológusa: Túl a pszichoanalitikus legendán*. Budapest: Gondolat, 1987.

A pszichoanalitikus elméleteket, azok fejlődését, illetve a modern pszichiátriai gondolkodással való összeegyeztethetőség lehetőségeit ismerhetjük meg a következő munkákból:

Fonagy, Peter, Mary Target. *Pszichoanalitikus elméletek a fejlődési pszichopatológia tükrében*. Budapest: Gondolat, 2005.

Gabbard, Glen O. *A pszichodinamikus pszichiátria tankönyve*. Budapest: Lélekben Otthon Kiadó, 2008.

A pszichoterápiáról általában és az egyes módszerekről átfogóan tájékozódhatunk:

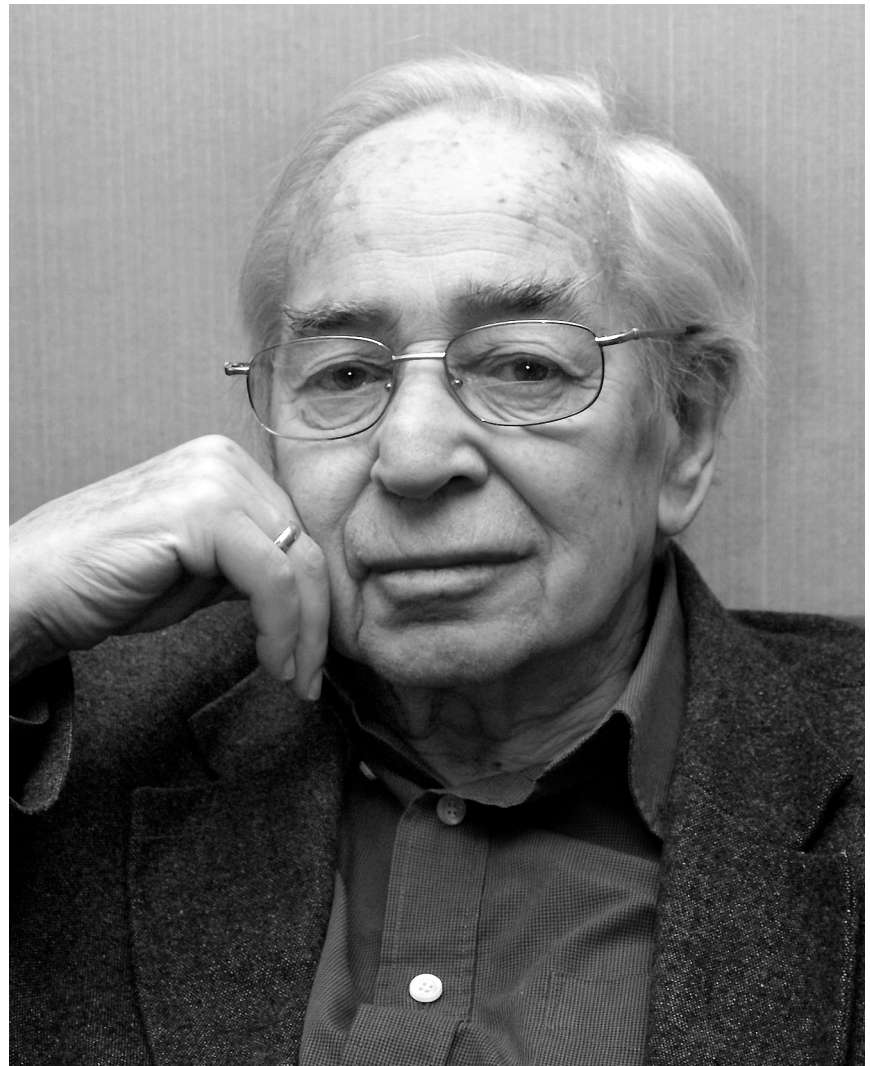
Szőnyi, Gábor, Füredi János. *A pszichoterápia tankönyve*. Budapest: Medicina, 2008.

„A várandósság is harmónikusabban alakul...”

Hidas Györggyel beszélget Schmelowszky Ágoston

– Szakmai pályájára tekintve eddig három fontos kristályosodási pontot láthatunk. Időrendi sorrendben visszafelé: a kapcsolatanalízis megalkotása, a Ferenczi Egyesület életre hívása és a Tündérhegyi Pszichoterápiás Osztály megalapítása. Mivel a kapcsolatanalízis a legújabb fejlemény, ezért kezdjük ezzel a beszélgetést! Hogyan dolgozta ki a kapcsolatanalízis módszerét, és milyen különbséget lát a kapcsolatanalízis és a hagyományos pszichoanalízis között?

– Nem egyedül, hanem Raffai Jenő pszichológus, pszichoanalitikussal együtt találtam ki a kapcsolatanalízist. Raffai évekig járt hozzám analízisbe. Az ő egyik megfigyeléséből indult ki a módszer. Újpesten dolgozott a Károlyi Kórházban az ifjúsági pszichiátriai osztályon. Szkizofrén fiatalok pszichoterápiás gyógyításával kísérletezett. Azt tapasztalta, hogy a kezelés során olyan áttételi kapcsolat alakult ki közte és a páciens között, amelyben a páciensnek az volt az élménye, fantáziája, hogy a terapeutának a testében, méhében van. Ez volt az alapgondolat, ha ez így van, akkor vissza kell menni odáig, a méhen belüli élethez, és ott lehet az eredeti kórokat megtalálni. És onnan kezdve kell gyógyítani a páciens. Terápiás munkája során sikerült eredményeket elérnie. Akkor támadt egy olyan elgondolása, hogy pszichoanalitikus pszichoterápiával kellene kezelni a fiatal szkizofréneket. Ez azonban finansziális okok miatt nem valósult meg. Gondolkodásában pedig közben oda jutott, hogy, ha már nem lehet a kialakult szkizofréniát kezelni, és ha igaz az, hogy a pszichés betegségek okát az intrauterin életben kell keresni, akkor legyen megelőzés, prevenció. Így jött az a gondolat, hogy preventíve, a várandós anyákat a szüle-

Fotó: Tóth Csilla

tendő gyermekükkel együtt kell valamilyen módon mentálhigiénés eszközökkel pszichológiailag megközelíteni. Mondjuk azt, hogy javítani a kettejük kapcsolatát. A magzatnak az anyjával, az anyának a magzattal való érzelmi kapcsolatát.

– **Saját hozzájárulását miben látja?**

– Miután Raffai nálam volt analízisben, első gondolatait együtt beszéltük meg, ha úgy tetszik, analitikusan dolgoztuk át. Ebből alakult ki a kapcsolata-

nalízis gyakorlata. Úgy is fogalmazhatnék, hogy mintegy bábáskodtam a módszer megszületésénél.

– **Talán mondhatjuk azt, hogy az áttételi kapcsolat szülte a módszert?**

– Vagy az áttételi kapcsolat, vagy az a mentális tér, amiben valaki a saját gondolatait, érzelmi beállítódását, munkáját a velem való kapcsolatban, az áttételen ki tudta fejteni, és kreatívan fel tudta dolgozni. Ebben pedig közösen munkálkodtunk. Azóta aztán külön-külön, de

tulajdonképpen együtt dolgozunk várandós anyákkal.

– Áttérve a kérdés második felére, miben látja a különbséget az Önök módszerei és a hagyományos pszichoanalízis között?

– Ez egy egészen különleges helyzet, amikor egy várandós anyával analitikus szemléletben dolgozunk, hiszen ekkor egy bérzsákban két test, két személy van. Ami itt történik, az teljesen eltér a hagyományos analitikus felfogástól. Ebben a különleges helyzetben mind az anyát, mind a benne lévő gyermeket megpróbáljuk segíteni a kettejük közötti kapcsolat kialakításában. Fontos kérdés tehát, hogy hogyan lehet valakit, aki fejlődésben van, megközelíteni az anyán keresztül. Az anya ilyenkor mintegy a gyermek szócsövévé válik. A gyermek jelzéseit felfogja, és közvetíti az analitikus felé. Tehát ez a lényeges különbség a hagyományos analitikus felfogáshoz képest. A magzattal kapcsolatban nagyon sok fantázia született az analitikus szakirodalomban. Freudtól kezdve az a beállítódás volt az uralkodó, hogy visszamenőleg próbáljuk rekonstruálni, hogy milyen is volt a magzati élet. Ennek a gondolkodásnak a csúcsa a születési trauma elméletének megalkotása volt, Otto Rank elgondolása. Azt az ugrást azonban, hogy vissza kell menni egészen a fogantatásig, azt nem tették meg. Fontos gondolat ebben a tekintetben Ferenczi 1929-es gondolata a nem kívánt gyermekről. Ő kifejtette, hogy a nem kívánt gyermek sorsa másként alakul, mint a kívánt gyermeké. Nagyon érdekes kérdés, hogy vannak gondolatok a tudományos világban, amelyekről később derül ki, hogy mennyire jók és alkalmazhatók. Ferenczi gondolata is ilyen. Ő saját pácienseivel való munkája során talált rá erre a gondolatra, hogy a nem kívánt gyermekek sorsa negatív alakul. Kevésbé sikeresek szociálisan, könnyebben lesznek pszichoszomatikus betegek illetve az öngyilkossági késztetések is erősebbek náluk. Nekem is volt ilyen esetem. Ferenczi maga is nem kívánt gyermek volt, és némiképp önmagában is megélte ezt a helyzetet. Tizenkét gyermek közül a tizedik volt, és elég hátrányos helyzetben érezte magát. Az 1970-es években, Prágában volt egy olyan vizsgálat, amelyben a kívánt és nem kívánt gyermekek állapota

és sorsa közötti különbséget nézték. És megint csak azt találták, amit már Ferenczi is mondott korábban, hogy valóban, a nem kívánt gyermekek szociálisan, mentálisan különböznek a kívánt gyermekektől. Ezeket a gyermekeket nyomon követték 30 éves korukig, és megmaradtak ezek a különbségek, tehát beigazolódott Ferenczi koncepciója. Tehát, ha mindez így van, és a nem kívánt gyermekeknek a sorsa rosszabbul alakul, és az anyaméhben dől el, mi is lesz a gyermekkel, akkor ott kell kezelni a születendő gyermekeket. Tulajdonképpen az anya érzelmi beállítódása alakítja a gyermeknek a sorsát. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a kapcsolatanalízis születésénél az első lépésben a pszichotikusok pszichoterápiájában megfigyelt jelenségek hatottak, majd átdolgozásuk a pszichoanalitikus személyes térben. A hangsúly a megelőzésre tevődött át. Így született meg a módszer, hogy az anyát és a gyermeket eredeti állapotban, a születés előtt együtt kezeljük.

– Technikailag tehát egy kettős kommunikációt próbál a terapeuta megvalósítani, hogy anya és magzata egyaránt szóhoz juthasson?

– Igen. Az anya mentális beállítódásán keresztül tudjuk elérni a gyermeket. A lényeges pedig az, hogyha az anya gyermekkel kapcsolatos érzelmei ennyire meghatározzák a gyermek sorsának későbbi alakulását, akkor az anyával kell foglalkoznunk, méghozzá abban a vonatkozásban, hogy ő hogyan viszonyul a gyermekéhez. És akkor a gyermeket is ebben a kettős állapotban, tehát anya és gyermek, kell valamilyen módon befolyásolni. Ennek aztán különböző technikai vonatkozásai vannak. Például, hogy előre ugorjak, a 37. héttől kezdve felkészítjük a gyermeket arra, hogy meg fog születni, és hogy utána mi fog történni vele. Ezt standard szövegek segítségével tesszük, melyeket az anyának nyújtunk, és ő mondja a gyermekének. Ami felveti azt a kérdést, hogy hogyan képes a gyermek ezeket a valóságghú és elég szofisztikált szövegeket megérteni. Erre nagyon sok olyan tőlünk független vizsgálat van, melyek egyértelműen mutatják, hogy a gyermek megérti ezeket a magasán differenciált nyelvi alkotásokat. A tapasztalat is az, hogy ettől tényleg jobb lesz az anyának a gyermekével való kap-

csolata, és a gyermeknek magának is jobb lesz a születéshez és a születés utáni állapothoz való viszonya. Maga a születés is jobb lesz. Amit most elmondtam, az a kapcsolatanalízis legutolsó fázisa. Ez előtt még az anyának a lelkét átvilágítjuk, megbeszéljük, hogy hogyan viszonyult magához a saját prenatális időszakához. A folyamat során visszamegyünk az időben, asszociáltatjuk a fogantatással kapcsolatban, hogy hogyan is történt, hogy milyen is volt a viszonya a gyermek apjához. Továbbá, hogy saját családjával neki magának mik a tapasztalatai. Nagyon sok dolog van tehát, amelyet át kell beszélni, és ezeknek a tapasztalatoknak a feldolgozása, harmonizálása segíti az anyát abban, hogy magzatához pozitívan tudjon viszonyulni. Ezen kívül még ott van az a tapasztalat is, hogy az anya közléseire a gyermek az anyaméhben aránylag már nagyon korán reagál. Különböző érzelmekkel, jelzésekkel. Ezt persze az anya közli velünk. És ezekkel is dolgozunk.

– A folyamat tehát a várandós anya bejelentkezésétől a szülésig tart?

– Így van. Ez persze az egész terápia hiányossága is egyben. Az igazi az lenne, ha tovább tudnánk kísérni az anyát és a gyermeket. Ezzel kapcsolatban például van egy olasz pszichoanalitikusnő, Alexandra Piontelli, akinek eredeti megfigyelése meg is jelent egy könyvben, a *Fötusztól a kisgyermekig* címmel. Ő szingli gyermekeket és ikergyermeket figyelt meg a várandóság alatt hosszú időn keresztül, és nézte, hogyan viselkednek, milyenek. Tapasztalata az volt, hogy a gyerek személyiségét, karakterét már az anyaméhben el lehetett különíteni. Volt olyan magzat, aki agresszív volt, volt, aki gyöngéd. Az ikrek közül is voltak, akik boksztolták egymást már az anyaméhben is, és voltak, akik simogatták egymást. Az analitikusnő születésük után is négy éves korig követte a gyermekeket, és arra a lényeges felismerésre jutott, hogy a gyermeknek a személyisége, viselkedése születés után is olyan, mint amit a méhen belüli viselkedésével kapcsolatban látni lehetett. Tehát ez a kontinuitás az ő lényeges meglátása. Nekünk is az lenne a teljes értékű kezelés, ha még a születés után is tudnánk foglalkozni a mamával és a gyermekkel.

– Az Önök módszerei nemzetközileg is újat hoztak.

– Igen. Újszerűségünk abban rejlik, hogy az olasz pszichoanalitikusnő csak megfigyelt, de nem volt célja, hogy javítson az állapotokon. Fontos megfigyelést találunk az ő írásában is, ugyanazt, amit Raffai tapasztalt az áttételben. Nevezetesen, hogy voltak páciensek, akik azt mondták, hogy a terapeuta testében vannak, mintegy a méhében, vagy, hogy oda szerettek volna bekerülni. Piontelli-nek volt egy olyan páciense, egy felnőtt férfi, aki hihetetlen agresszivitással próbált az ő testébe bekerülni. Piontelli azt mondta, hogy szüksége volt arra, amikor a férfit kezelte, hogy valaki legyen ott a közelében, aki megvédi őt ettől az embertől, ha a helyzet veszélyessé válna. Mások is tapasztaltak ilyesmit, hogy ilyenfajta áttétel kialakulhat. Egy kultúrantropológiai párhuzamot is szeretnék hozni. A brahminoknál a pappá szenteléskor van egy olyan időszak, amikor a pap-jelöltnek az a mentális állapota alakul ki, hogy ő az őt tanító papnak a testében van. Tehát ugyanezt a jelenséget írják le egy más kultúrában, más céllal végbevitt esetben is. A visszatérést az anyaméhbe. Itt ismét utalhatunk Ferenczire, akinek a *Katasztrófák a nemi élet működésében* című művében találjuk azt az új gondolatot, hogy a koitusznak a lényege az, hogy visszakertüljünk az anyaméhbe. Ez a jelenség tehát megtalálható sokfelé. A kapcsolatanalitikus kezelésnek azonban ez csak a háttere, de nem a lényege. Az eredményekről szeretnék még beszélni. Volt egy idő, amikor módunkban állt a megszületett gyermekekkel és szüleikkel találkozni, beszélgetni velük. Ezekből a találkozásokból az a tapasztalat szűrődött le, hogy ezek a gyermekek sokkal nyitottabbak szociálisan, intelligensebbek, élénkebbek, mint a kortársaik. Bár ezt tudományosan nem ellenőriztük, de nekünk, a szülőknek és másoknak is ez volt a benyomásunk. Eredménynek könyvelhetjük el még, hogy nagyon sok esetben a szülés, születés sokkal kedvezőbben zajlik le. A kapcsolatanalízis által nyújtott felkészítés magára a születésre, mind az anyára, mind a gyermekre nagyon jó hatással van. Ezek persze nem ellenőrzött eredmények, de most már több mint tíz éve végezzük ezt a munkát, és a tapasztalataink nagyon jók

Dr. Hidas György (1925) szakmai életrajza

1950 orvosi diploma a budapesti Orvostudományi Egyetemen

1954 pszichiátria szakvizsga

1957-től pszichoanalitikus képzésben vesz részt

1965-től csoportpszichoterápiás tevékenység, kutatások

1968-tól pszichoanalitikus praxis

1974-től a Pszichoterápiás Hétvégek egyik alapító-szervezője

1975-től a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesület rendes tagja

Alapító tagja a Magyar Pszichiátriai egyesületnek, a Magyar Pszichoanalitikus Egyesületnek,

A Ferenczi Sándor egyesületnek és a Magyar Pre- és Perinatális Orvosi és Pszichológiai Egyesületnek.

1980-tól a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület kiképző analitikusa

1992 pszichoterápia szakorvosi vizsga

1996 óta Raffai Jenővel kidolgozója az anya-magzat kapcsolatanalízis módszerének, a módszer leírása a „Lelki köldökszínór” című könyvben található, a mű német nyelven is megjelent.

Közel száz tudományos publikáció pszichoterápia, pszichoanalízis és kapcsolatanalízis témában

Munkahelyek:

1950-1954 János Kórház

1954-1979 Fővárosi Pszichoterápiás Módszertani Központ, osztályvezető főorvos

1979 Létrehozta a Tündérhegyi Pszichoterápiás osztályt, ennek vezetője 1994-ig

1994-től nyugdíjas, magánpraxisban tevékenykedik

Kitüntetés:

Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje

ezekben a vonatkozásokban. Ugyanakkor maga a várandósság is harmonikusabban alakul akkor, ha az anya egy permanens mentális kapcsolatban van a gyermekével. Tehát az anyával nem csak mint pusztán biológiai lényvel kell foglalkozni, hanem a lelkével is. A várandósság szempontjából ez előnyös és jó hatású.

– Tehát nem csak a pszichoanalízis, hanem a szülészet-nőgyógyászat hiányterületét is lefedik ezzel.

– Ennek mentális vonatkozásait. Van még olyan tapasztalataink is, hogy különböző normálistól eltérő állapotokat, például vérzéseket befolyásolni lehet. Vannak olyan manipulációk, amikor az anyát meg lehet kérni arra, hogy a mentális kezével simogassa a méhlepényt és a méhét, és ezzel befolyásolni tudja ezen szerveknek az állapotát.

– Akkor ez egyfajta imaginációs technika is.

– Igen. Ezt persze nem mi találtuk ki, hanem más pszichoterápiás módszerekből emeltük át. Vannak egészen pregnáns illusztrációk. Nekem például volt egy páciensem, egy anya a gyerme-

kével, ahol a gyermeknek szájpadasadéka volt. Az ultrahangos orvosi vizsgálat során az anya meg tudta kérni a gyermeket többször is, hogy nyissa ki a száját, ami a szonográfusnak nem kis megrökönyödésre szolgált. További szép példák is vannak arra, hogy az anyák a legkülönbözőbb kéréseket fogalmazzák meg a gyermek felé, a gyermekek pedig ezeket megteszik. Impozáns eredmények ezek, csak sajnos hiányzik hozzánk a filmfelvétel.

– Hogyan látja a kapcsolatanalízis elfogadottságát külföldön és hazánkban?

– Tapasztalatom szerint a harminc év feletti, főiskolát, egyetemet végzett nők körében ismert leginkább a kapcsolatanalízis, akiknek meg van az a motivációjuk, hogy a gyerekük a lehető legtöbbet megkapja. Ami a külföldet illeti, Németországban, Heidelbergben már negyedik éve folyik kapcsolatanalitikus képzés pszichológusok, orvosok számára. Ezt most Raffai Jenő vezeti kint. Nemzetközileg a Nemzetközi Pre- és Perinatális társaság keretei között folyik a képzés. Ezen túl még azt kell monda-

nom, hogy könyvünk, a *Lelki köldökznőr* Németországban is megjelent. Ami a magyar kiadást illeti, a világ minden részéről megkeresnek minket azzal, hogy érdeklí ők, és szeretnék ezt a módszert elsajátítani, gyakorolni.

– **Áttérve most a Ferenczi Társaságra, azt az átvezető gondolatot fel lehet vetni, hogy ebben az esetben is, mint a kapcsolatanalízis esetében, útkeresése a pszichoanalízisből kiindulva egy új szervezet létrehozását eredményezte.**

– Ez olyannyira így van, hogy a kapcsolatanalízissel párhuzamosan, de azal összefüggésben létrejött a magyar Pre- és Perinatális társaság, mely a nemzetközi társaság társszervezete. Most a Ferenczi Egyesületre rátérve, az 1970-es évek vége felé született meg az a gondolat, hogy létre kell hozni egy olyan interdiszciplináris egyesületet, amely nem csak pszichoanalitikusok számára nyitott, hanem a pszichoanalízisről gondolkodó más szakemberek számára is. Épp Ferenczi működésének jegyében gondolhattuk úgy, hogy nyitni kell más tudományok, a szociológia, a szociálpszichológia, a kultúrantropológia felé is. Hogy ezen területek és képviselőik számára legyen egy olyan találkozási tér, ahol tapasztalatokat lehet cserélni, előadásokat, konferenciákat lehet tartani. Ezért alapítottuk meg a Ferenczi Egyesületet, melynek alapító tagjai között szociálpszichológusok, irodalmárok, filmesek, pszichológusok, néprajzosok voltak. És azzal kezdtük, hogy konferenciákat rendeztünk, melyek témáiban a pszichoanalízis és társadalom, az 1970-es évek végén, 80-as évek elején aktuális társadalmi, politikai kérdések voltak. Folyóiratot is indítottunk, a *Thalassát*, mely Erős Ferenc szociálpszichológus vezetésével működik, és egy jó színvonalú folyóirat azóta is. A Ferenczi Egyesület mára nemzetközi tekintélyre tett szert, tagszervezetei vannak szerte a világon, például Olaszországban. Az egész motorja Ferenczi szellemisége, aki egy olyan pszichoanalitikus volt, aki nyitott volt a világra, a különböző tudományok felé. Fontosnak tartom még elmondani, aktuális fejlemény, hogy Ferenczi Sándor egykori villájában, a Naphegyen egy lakást sikerült a Ferenczi Egyesületnek különböző pénzadományok segítségével megszere-

reznie. Egyelőre bérlí ezt a helyiséget, de remélhetőleg majd meg is tudja vásárolni. És akkor talán ez egy emlékhellyé, találkozási ponttá alakítható. Nemzetközi összefogás született ennek érdekében.

– **Szükségszerűnek látja-e, hogy a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület inkább csak az analitikusok szűkebb körei számára volt elérhető, és ezért kellett egy nyitottabb szervezetet is létrehozni, vagy pedig ez egyszerűen egy helyi sajátosság volt?**

– Egyszerűen arról van szó, hogy a pszichoanalízis egy önálló tudományos diszciplína. Olyan tudomány, melynek az egyik fő komponense a pszichoanalitikus kezelés maga. A történelmi tapasztalat is az, hogy magából a terápiából alakult ki az elmélet is. Tehát az egyik alap a terápia, amit csak úgy lehet tisztességesen végezni, ha a pszichoanalitikusok magas fokú képzettséggel rendelkeznek. Szerintem tehát a pszichoanalitikus egyesületeknek egyik fő feladata garantálni a képzés minőségét, és azt kontrollálni. Ebben tehát nem lehet nyitott. Nemcsak képzési formáról van szó, hanem egy kontrollformáról és egy etikai kontrollról is. Tehát a pszichoanalitikus egyesület garanciát nyújt arra, hogy aki pszichoanalízist végez, azt magas etikai és szakmai színvonalon teszi, és megfelelő tudományos alapokon áll. Ennek megfelelően a pszichoanalitikus egyesületek mindenhol a világon zártak. Ez persze nem azt jelenti, miként azt néhol gondolták, hogy pszichoanalitikus csak pszichiáter, azaz orvos lehet. Már Freud is megírta 1927-ben, hogy a pszichoanalízis műveléséhez másfajta szak tudás szükséges. De bizonyos tudományos képzési standardokat be kell tartani, ez pedig egy folyamatos kontrollt jelent. Nyilván más szakmákból is ismert jelenség, hogy nem lehet teljesen szabadon és kontroll nélkül végezni az adott tevékenységet.

– **Van talán egy átfedés a klinikai munkával, hogy analízist csak olyan személy végezzen, aki, ha nem is orvos, de mégis módjában áll klinikai munkát folytatni páciensekkel, hogy ezen keresztül a szükséges alapokat elsajátítsa.**

– Igen, ez egy elég általános követelmény. De ha megnézzük Freud említett 1927-es írását a laikus analízisről, abban nincs benne az ilyen fajta klinikai ta-

pasztalatra vonatkozó követelmény. De általában az analitikus egyesületek szükségesnek tartják.

– **Önök személyesen mi a véleménye erről?**

– Hogy szükséges. De hát sok kiváló analitikus volt, akinek nem volt pszichiátriai tapasztalata. Ez egy elég vitatott kérdés.

– **Végezetül a Tündérhegyi Pszichoterápiás Osztályról pár szót, melynek alapító főorvosa volt. Az 1980-as években eredetileg neurotikus betegek számára állították fel a rendszert. Sokat változott azóta a helyzet, a megfelelő gyógyszerelések hatására még súlyos neurotikus betegek is sok esetben ambulanter kezelhetők, és pszichoterápiás osztályra is inkább határeseti vagy pszichotikus betegek kerülnek. Hogyan látja, mi az értelme, értéke a pszichoterápiás osztályok fennállásának, működésének a megváltozott helyzetben?**

– Van értelme, elsősorban azért, mert fel tudnak fogni olyan betegeket, akik másként nem közelíthetők meg terápiás keretek között. Tündérhegynek és az ilyen jellegű osztályoknak kiemelt szerepük van az egészségügyi ellátásban. Egy nagyon komplex rendszerről van szó, mely közösségi pszichoterápia, de ugyanakkor a csoportterápiás, az egyéni terápiás és a gyógyszeres terápiás módszerek is komplex módon kerülnek alkalmazásra benne. Megfelelő személyzettel és vezetéssel, olyan igényekkel működik, ahol a szakembereknek megfelelő szintű képzettsége van, amit továbbfejlesztnek, és nyitottak arra, hogy a különböző megközelítéseket átvegyék, és gyakorolják. Ennek megfelelően az ilyen osztályokat egy magas képzettséggel, kellő nyitottsággal és egységes koncepcióval rendelkező teamnek kell vezetnie. Tehát olyan emberek, akik analitikusan is tudnak dolgozni, egyénekkel, csoportokkal, nagycsoporttal, és van egy közös gondolkodás, egy egyértelmű koncepció, koherens vezetés. Az ilyen osztályok képzőhelyként is működnek. Fennállásuk tehát azért is fontos, mert szakembereket tudnak képezni, gyakoroltatni, és egy megfelelő páciens populációt is el tudnak látni.

A szerkesztésben közreműködött
Forgách Anna

SCHMELOWSKY ÁGOSTON

Vallástörténeti és észrevételek a zsidóság és a pszichoanalízis kapcsolatáról

Elsőször nehéz helyzetben éreztem magam, mikor a szerkesztőség azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy írjak valamit arról, miként magyarázható, hogy a pszichoanalízis első nemzedékében oly sok zsidót találunk. Hiszen a józan ész minden mélyebb vizsgálódás nélkül is azonnal nyújtja a választ: az alapító, Sigmund Freud származása a 20. század eleji Bécsben elég erősen meghatározta azt a közeget, ahol az olyan forradalminak számító gondolatok, mint a szexualitással való nyílt számvetés, valamint az arról való tudományos vizsgálódás, hogy mindaz, amiről az ember nem szívesen vesz tudomást, mégis miként határozza meg alapvetően testi működését, lelki életét és – általában – boldogulását, termőtalajra találhatott. Tudjuk, hogy Freud a tudományos kiközösítettség fájdalma elől ott keresett menedéket, ahol egy 20. század eleji polgárosult és szekularizált zsidó könnyen talált: a Bné Brit kultúrált, polgári társaságában. A pszichoanalízis alapötlete, az elfojtott, elutasított lelki tartalom vizsgálata tehát a maga természetes módján találta meg helyét az elutasítottság ellen folyamatosan küzdő, azt mégis újra és újra átélni kényszerülő közegben. Asszociatív ugrás, mégsem teljesen alaptalan: Szent Ágoston óta a zsidóság a keresztény kultúra számára valami tudattalan. Olyan hatóerő, melyet sem feledni, sem teljességgel vállalni nem lehet – vagy legalábbis nagyon nehéz.

Mindebből természetesen nem következik, hogy Freud zsidóságának bármilyen kapcsolata is lenne a pszichoanalízis igazságainak felismeréséhez. „A

szellem ott fű, ahol akar”. Annak magyarázatához azonban már hozzájárulhat, hogy miként kerülhetett átfedésbe egymással egy tudományos alapon szerveződő csoport (a pszichoanalitikus mozgalom), és egy kulturális-valorális szokásközösség (zsidóság). Az áthallásokat pedig csak erősítette az üldöztetés tapasztalata, mely a pszichoanalitikus mozgalmat éppúgy bezárkózás irányába vezette, mint a középkori zsidóságot. A bezárkózás szellemét csak erősítette az a történelmi, társadalmi és tudománypolitikai tényezőktől független, az analízis műveléséből kibontakozó belső jelenség, hogy az idő múlásával az analitikus képzés egyre hosszabbá vált; a teljes képzettséget manapság csak tekintélyes előtanulmányok után, nem is annyira évek, mint

inkább évtizedek múlva és komoly anyagi ráfordítás árán érheti csak el a jelölt. Ez egyfajta beavatottság érzést adhat, a kiválasztottság látszatát keltheti, mely szerte a világon könnyen szül hasonlóságot az analitikus csoportokon belül, és irigységet, ellenérzést a „kívülrálló” szakmabeliek között. Csak az utóbbi évtizedek fejleménye, hogy a pszichoanalízis felismerte, tudatosan kell ellene tennie az analitikus munkából és képzési rendszerből természetesen fakadó bezárkózási mozzanatoknak, nyitnia kell az új pszichoterápiás irányzatok felé, integrálnia kell esz-köztárába az agy kutatását és a farmakológia legújabb eredményeit, és minél nyitottabb diskurzusra kell hívnia a természet és társadalomtudományok érintett képviselőit, hiszen csak együtt, együttes erőfeszítés segítségével érhetők meg és enyhíthetők a modern világ bajai. Ez a fajta nyitott szemlélet eredendően a pszichoanalízis sajátja, miként azt éppen az alapító saját dogmáit is folytonosan meghaladó, klinikai megfigyelésekre támaszkodó újító szelleme bizonyítja.

A szerkesztőség kérdésére a válasz a fentiek alapján történelmi, szociológiai okok figyelembe vételével maradéktalanul megadható. A vallástörténeti mozzanat, melyre a figyelmet itt fel szeretném hívni – ennek megfelelően – nem bír magyarázó értékkel zsidóság és pszichoanalízis említett tárgyában, inkább valamilyen analógiás viszonyban áll vele. Arra gondolok, hogy minden zárt rítusközösség – így a zsidó hagyomány is – hordozza azokat a mozzanatok, melyek a közösség tagjai számára pszichoterápiás jelentőséggel bírnak. Nem véletlen, hogy pszichoterápia csak szekularizált közegben alakul

A Babilóniai Talmud egy oldala

szellem ott fű, ahol akar”. Annak magyarázatához azonban már hozzájárulhat, hogy miként kerülhetett átfedésbe egymással egy tudományos alapon szerveződő csoport (a pszichoanalitikus mozgalom), és egy kulturális-valorális szokásközösség (zsidóság). Az áthallásokat pedig csak erősítette az üldöztetés tapasztalata, mely a pszichoanalitikus mozgalmat éppúgy bezárkózás irányába vezette, mint a középkori zsidóságot. A bezárkózás szellemét csak erősítette az a történelmi, társadalmi és tudománypolitikai tényezőktől független, az analízis műveléséből kibontakozó belső jelenség, hogy az idő múlásával az analitikus képzés egyre hosszabbá vált; a teljes képzettséget manapság csak tekintélyes előtanulmányok után, nem is annyira évek, mint

szellem

szellem

szellem

ki; a rítust evidenciával élők számára a lélek, annak egészsége és betegsége vallási világkép részeként fogalmazódik meg, gyógyulása és gyógyítása pedig a közös mítoszvilág és rítusrend által felkínált lehetőségek mentén történik. Vallástörténeti szempontból úgy fogalmazhatunk, hogy a pszichoanalízis, mint az egyik legelső pszichoterápiás irányzat, egy olyan médiumra talált rá, mely minden rítustól függetlenül olyan erőt képvisel az emberi lélek számára, mint amelyet a rítusközösségekben élő számára a szertartás is jelent – az anyanyelvre. A rítus mögött mindig ott az anyanyelv ereje, és ez utóbbi még akkor is hatékony, ha az előbbi már értelmét veszítette. Ezért is van, hogy szekularizált világunkban az egyházak is hasznosítják a pszichoterápia tapasztalatait, miként azt a lelki gondozói szakma megjelenése is bizonyítja. Az anyanyelv segítségével törekednek a rítust újra erővel telítetté tenni, a rítusvilág és a modern élet közötti feszültségeket oldani.

A zsidó hagyomány felé fordulva tehát vizsgálható, hogy a hagyomány mely mozzanatai tekinthetők pszichoterápiás jellegűeknek. Mivel kiindulópontunk a pszichoanalízis, azaz egy olyan pszichoterápiás irányzat, mely a tudattalan folyamatoknak és a szexualitásnak elsődleges jelentőséget tulajdonít az ember lelki életében, vizsgálódásunk körét annak végiggondolására szűkíthetjük, hogy a rendelkezésre álló forrásaink alapján mit mondhatunk arról, mennyire utasítja el a hagyomány a tudattalan lelki késztetéseket, azaz mennyire erős elfojtásokat használ, különös tekintettel a szexualitásra.

Köztudomású, hogy a pszichoanalízis első nemzedékei Freudból kiindulva a monoteista vallási tradíciókat, azaz a zsidóságot is leginkább kritikusan szemléltek. Úgy vélekedtek, hogy a tudattalan tartalmak szigorú elfojtása meghatározó szerepet játszik ezeknek a hagyományoknak a keletkezésében és alakulásában. Legfőképpen pedig a szexuális vágyakozások és az azokhoz kapcsolódó agresszió – az ödipusz komplexus - száműzése a tudatból az a lélektani mozzanat, mely az egyisten-hit kiindulópontja. A monoteista hitek keletkezésüktől fogva nagy energiákkal törekednek az elfojtott tudattartal-

mak visszatérését dogmákkal, parancsolatokkal, vagy éppen az agresszió vallástörvény által szentesített kiélésének engedélyezésével, ennek megszervezésével kordában tartani. Mivel a pszichoanalízis célja az elfojtott tudattalan tartalmakhoz való *békés viszony* kialakítása, ezért, ennek megfelelően – olvashatjuk ki a pszichoanalízis első nemzedékeinek túlnyomórészt kritikai állásfoglalásából – a monoteista hit által nyújtott megoldásmódok meghaladandók, a vallásosságból „ki kell gyógyulni”.

Az idő múlásával azonban ez a kritikai attitűd alapvetően módosult. A pszichoanalízis későbbi nemzedékei egyre inkább felismerték a vallásos lelkeket adaptív értékét, és manapság már mértékadó pszichoanalitikus körökben senki sem gondolja, hogy a vallás „kollektív neurózis”, mint ahogy abban sem hisz már senki, hogy a pszichoanalízis „az egyetlen igaz út”, vagy, hogy „megoldást nyújthat mindenre”.

Ha e szükségszerű rövid kitérő után visszatérünk ahhoz kérdéshez, hogyan viszonyul a zsidó hagyomány a tudattalan tartalmakhoz, akkor azt kell látnunk, hogy a pszichoanalízis első nemzedékeinek állásfoglalásával szemben, a hagyomány nem csupán az elfojtás és a parancsolatok segítségével történő rituális kanalizálás lehetőségét kínálja, hanem sok esetben meglepően közel engedi magához, integrálja a tudattalant, azaz *békés viszonyba* kerül vele. Mindez hangsúlyos módon két jelenségben érhető tetten. A hagyományos rabbinikus szövegmagyarázatban egyrészt, a misztikus szövegmagyarázatban másrészt, illetve abban, hogy miként viszonyul a hagyomány egésze a misztikus tradícióhoz.

Mármint a hagyományos rabbinikus szövegmagyarázat kiindulópontja, hogy az olvasott szöveg szó szerinti, vagy inkább a kontextus által meghatározott jelentése mellett több jelentés is lehetséges, és ezek a jelentések nem annulálják egymást, hanem egyszerre érvényesek. A tan, mintegy kéri a vele kapcsolatba lépőt: „magyarázz engem!” A kodifikált szövegmagyarázatok mellett ezáltal számtalan értelmezés előtt nyílik meg a lehetőség, miként azt a leírt vagy szájhagyományban őrzött „újítások” rengetege tanú-

sítja mind a mai napig. És mivel mindezek a magyarázatok véges számú szöveghez kapcsolódnak – végső soron és elsősorban a héber Bibliához – ezért a hagyománnyal ismerkedő ösztönösen elsajátítja a szembeötlő – tudatos – értelem lehetősége mellett felmerülő egyéb értelmezések lehetőségét. A szövegmagyarázatokkal való ismerkedés által egy nagyobb szabadságot sajátít tehát el azzal kapcsolatban, hogy az, ami valamilyennek látszik, mi is lehet még, és, hogy mindez egyszerre lehet igaz. És éppen a lélek tudattalan része az, amely valahogy így működik: Nincsenek benne ellentmondások, egymásnak homlokegyenest ellentmondó érzések, fantáziák is jól megférnek egymással, egyszerre érvényesek. Ezért is kell a tudatos résznek szelektálnia, elfojtania. Hogy a világ racionális szempontok alapján élhető lehessen. A rabbinikus szövegmagyarázat alapelve tehát a tudattalan törvényeit követi, és azok, akik a szövegek értelmezésében akár passzív módon – a magyarázatok tanulmányozásával – akár aktívan – új magyarázatok megalkotásával – részt vesznek, automatikusan a saját lelkükhöz és a külvilághoz is egy újfajta, nem pusztán tudatos, racionális viszonyulást sajátítanak el. A parancsolatok elfojtásait kiegyensúlyozza tehát a tudattalanhoz való *békés viszony*, mely a belső lelki, szellemi szabadságban, a szövegmagyarázatok által adott. Nem véletlen, hogy a számos parancsolatot számtalan szövegmagyarázat kíséri, sok parancsolat egymással ellentmondó szövegmagyarázatok kompromisszumaként születik meg, vagy az által nyer igazolást. Ezzel a parancsolatok és azok végrehajtása, azaz a *tudatos* viselkedés, az asszociatív fantázia szabad szárnyalásával, azaz a *tudattalannal*, kerül megbont-hatatlan viszonyba.

Ha mármint a szövegmagyarázatok speciális típusára, a misztikus – kabbalista - szövegmagyarázatra térünk rá, akkor azt látjuk, hogy fenti kijelentéseink itt még fokozottabban igazak. A misztikus szövegértelmezés egészére tekintve elmondható, hogy a misztikus szövegmagyarázat a nyelvi egységet (legyen az hang-betű, szó-név, mondat, vagy nagyobb gondolati-tartalmi egység), szimbólumnak veszi; ez pedig le-

hetőséget ad az egyre mélyebb jelentésrétegek feltárására, asszociációs szá-lakon keresztül. Bár a tudatos racionál archaikusabb, asszociatív működés-mód – mint láttuk - jellemző a zsidó szövegértelmezés egészére is, a misztikus értelmezéseknek azonban ez a *sine qua non*-ja.

Továbbá a misztikus hagyomány a kezdetektől fogva nagy erővel integ-rálja a tudattalanhoz azokat a vonatko-zásait is, amelyeket a rabbinikus ha-gyomány igyekezett visszafogottan ke-zelni. Itt elsősorban a szövegek legtá-gabb értelemben vett – és sokszor a legkonkrétabban megfogalmazott - erotikus vonatkozásaira gondolok. A teozófikus kabbala alapgondolata, az isteni világ egyesítése, és az abban va-ló emberi részvétel lehetősége - az ügy-nevezett teurgia - az erotikus fantáziák széles köre előtt nyitja meg a kaput. Az erotikát alapvetően elfojtással szabá-lyozó rabbinikus hagyománnyal szem-ben a kabbalisták az erotikában benne rejlő kreatív mozzanatra éreztek rá, és ezt építették be szövegmagyarázataik-ba, melyek ezáltal a szexualitáshoz fűződő sokkal szabadabb viszony le-hetőségére szolgáltatnak példát.

Mindebből természetesen következ-hetne, hogy a rabbinikus hagyomány a misztikus szövegmagyarázattal szem-ben türelmetlenül lép fel, a kabbalistá-kat kiközösíti. Ugyanakkor épp az el-lenkezőjét látjuk. A kabbala a zsidó ha-gyomány nagy becsben tartott része, a belőle származó motívumok pedig mé-lyen beépültek a vallásgyakorlók rítus-világába. Sok kabbalista rabbinikus te-kintélynek is számított egyben. Minde-zek magyarázatára belső és külső oko-kat tudunk felhozni.

Ami a belső okokat illeti, mint lát-tuk, maga a legszűkebb értelemben vett rabbinikus hagyomány is alap-vetően beágyazódik a szövegmagyará-zatok világába; ezzel a tudatos és a tu-dattalan közötti szabadabb kapcsolat lehetősége a hagyományon belül eleve adott. A teozófikus kabbala misztikus szövegértelmezése formai szempont-ból és a szöveghez való viszonyát te-kintve talán kevésbé, inkább tartalmi-lag különbözik a rabbinikus értelmezé-sektől, amennyiben egy meghatáro-zott – az isteni világra centráló – értel-met igyekszik a szövegekben fellelni.

Belülről nézve a rabbinikus ha-gyománynak tehát semmi oka nem volt el-utasítania a misztikus szövegértelme-zést, hiszen az számára is ismerős mó-don működött. Döntő vallástörténeti tényezőnek számít még az is, hogy a misztikus értelmezésekben olyannyira jelentős helye van a parancsolatok új-raértelmezésének, hogy tudományos körökben meghatározó az a nézet, hogy a középkori kabbala elsősorban azért jött létre, hogy alternatívát nyúj-tson a hagyományba inkább beágyazó-dott lelkületű hívők számára a raciona-lista értelmezések kihívásaival szem-ben. Belülről szemlélve tehát a rabbi-nikus hagyomány és szövegmagyará-zat továbbá a misztikus hagyomány és szövegmagyarázat között sokkal in-kább folytonosság érezhető, mint a fe-szültség.

Külső okként a zsidó hagyomány ki-sebbségi helyzetét, illetve az ebből fa-kadó vissza-visszatérő üldöztetéseket jelölhetjük meg. Általánosságban el-mondható, hogy, bár a zsidóságon be-lül is sokszor voltak feszültségek, akár a szélsőségeig fajuló feszültségek is, a következő üldözési hullám megterem-tette a különböző nézetek közös alap-ját, hisz az „ellenség” fájdalmasan-ér-zékelhetően a csoporton kívül volt és nem belül. Általános törvényszerűség, hogy a külső ellenség – vagy annak képzete – szükségképpen erősíti a cso-port kohéziót. (Az antiszemitizmus ki-alakulásának is ez egy lényeges moz-gatórugója). A következő nemzedék számára tehát már inkább a megőrzés igénye merült fel, mint a kirekesztésé. Így őrizte meg a gemara a kirekesztett misnákat, vagy így vált a későbbi nem-zedék számára Maimonidész is kabbal-listává.

Elmondhatjuk tehát, hogy a zsidó ha-gyomány a szöveghez való viszonyban fenntartott egy – pszichoanalitikus szemmel nézve is – adaptív kapcsolatot a tudattalanhoz. A szekularizációval azonban ez a fajta kapcsolat szükség-képpen megszűnt, és a vallási ha-gyományból kikerült nyugati embernek új utakra kellett lépnie ahhoz, hogy a belső harmóniát megtalálja. Vallástör-téneti szempontból a pszichoanalízis ennek az útkeresésnek, a modern, sze-kularizált ember spirituális útkeresésé-nek egyik fontos állomása.

Irodalom

Az elmondottak iránt mélyebben ér-deklődő olvasó a következő irodalmak mentén indulhat el:

Freud életéről és a pszichoanalitikus mozzalom indulásáról haszonnal forgatha-tó a résztvevő belsőséges ismereteivel és néhol elfogultságával megírt:

Jones, Ernest. *Sigmund Freud élete és munkássága*. Budapest: Európa, 1973.

A monoteista vallások pszichoanalitikus kritikája lényegében megérthető a követ-kező munkákból:

Abraham, Karl. „Az Engesztelőnap: Meg-jegyzések Reik Valláspszichológiai problé-mák című munkájához (1.).” *Szombat*. 2005 november (17/9): 23-27.

_____. „Az Engesztelőnap: Megjeg-yzések Reik Valláspszichológiai problémák című munkájához (2.).” *Szombat*. 2005 de-cember (17/10).

Freud, Sigmund. *Mózes*. Budapest: Eu-rópa, 1987.

_____. *Totem és Tabu*. Budapest: Göncöl, n.d.

A pszichoanalízis vallásossággal kap-csolatos újabb felfogása megismerhető a következő cikkgyűjteményből:

Black, David M. (ed.). *Psychoanalysis and Religion in the 21st Century: Competi-tors or Collaborators?* London and New York: Routledge, 2006.

Kereszténység és zsidóság tekintetében a következő munkák ajánlhatók (az első könyv egy jezsuita pszichoanalitikus, a második egy ortodox zsidó pszichoterapeuta munká-ja, a hangsúlyok is ennek megfelelőek):

Meissner, W.W. *Psychoanalysis and Re-ligious Experience*. New Haven and Lon-don: Yale University Press, 1984.

Spero, Moshe Halivni. *Religious Objects as Psychological Structures: A Critical In-tegration of Object Relations Theory, Psychotherapy, and Judaism*. Chicago and London: University of Chicago Press, 1992.

A zsidó szövegmagyarázat vonatkozásá-ban haszonnal forgatható:

Halivni, David Weiss. *Peschat and De-rash: Plain and Applied Meaning in Rabbi-nic Exegesis*. New York: Oxford University Press, 1991.

A zsidó misztikáról bevezetésnek még mindig nagyon ajánlható:

Scholem, Gershom, G. *Major Trends in Jewish Mysticism*. New York: Schocken, 1941.

A kabbala újfajta megközelítését nyújtják a következő munkák:

Idel, Moshe. *Kabbalah: New Perspecti-ves*. New Haven and London: Yale Univer-sity Press, 1988.

Mopsik, Charles. *Les grands textes de la cabale: les rites qui font Dieu*. Verdier: 1993.

A kabbala és szexualitás tárgykörében írt kiváló tanulmányokat tartalmazó kötet:

Mopsik, Charles. *Le sexe des âmes: Alé-as de la différence sexuelle dans la Caba-le*. Paris-Tel Aviv: l'éclat, 2003.

Modern zsidó költők VII.

HAL SIROWITZ

Nem veszett el köztük a szeretet

Az anyák nem szeretik az analitikusokat, mondta az analitikusom. Ha a gyerekeik terápiába járnak, attól félnek, hogy kritizálni kezdik őket olyasmikért, amit tizenöt éve műveltek. Én ugyan meglehetősen kritikus vagyok az anyjával szemben, de soha nem szemtől-szemben. Maga az, aki folyton elmondja neki, mit mondtam. Így persze érthető, miért nem kedvelhet engem.

Ne beszélj vissza

Minden dolognak két oldala van, mondta Anya, de minthogy én vagyok a felnőtt, és te a gyerek, csak az számít, amit én mondok. A te szavad is számít majd egyszer, de most az a dolgod, hogy hallgass és figyelj, így amikor te leszel majd szülő, és a gyereked megpróbálja félbeszakítani, amikor beszélsz, tudni fogod, mit válaszolj.

Csukja be a fülét

Az édesanyja hívott, mondta az analitikusom, és nagyon aggódott maga miatt. Azt mondta, hogy élettelennek látszik. Mondtam neki, hogy maga sokat fejlődött. Azt mondta, nyilván megbolondultam. Mondtam neki, hogy pszichiáter vagyok. Nem lehetek bolond. Aztán mondta, hogy hallott egy őrült pszichiátert a rádióban. Én csak hagytam, hadd beszéljen. Rájöttem, fölösleges vitatkoznom vele. Ez az, amit magának is tennie kell. Csak azért, mert valaki beszél, nem jelenti, hogy hallgatnia kell.

Bolonddá tenni a fogorvost

A fogorvosom csak kinéz az ablakon, és megnézi, milyen kocsival jöttem, mondta Apa. Ha drága a kocsi, egy vagyont fizettet velem. Ezért amikor mentem hozzá, két sarokkal arrébb parkoltam le. Egy órát töltöt a fogaimmal. Amikor eljött az ideje, hogy fizessek, kinyitotta az ablakát, és megkérdezte melyik az én kocsim. A legrosszabb kocsira mutattam a ház előtt. Roncsnak látszott. Megkérdezte, biztos vagyok-e benne, hogy az enyém, mert jó ideje látja már ott. Mondtam neki, rosszul megy az üzlet, ezért jó ideje nem is használom, biztonságos környéken akartam hagyni. Alig számlázott valamit. S akkor visszaballagtam a Cadillacemhez.

Nyugtatót akarok

A Váliumban, amit felírok magának, az a jó, mondta az analitikusom, hogy mindegyik pirulát ketté tudja törni. Egy felet be tud venni a randevú előtt, a másik felét a közepén. És ne aggódjon, ha nem úgy sikerül, mint tervezi, és hamarabb ér véget. Adok egy olyan tablettát is, amitől jól tud aludni.

Tudni akarom

Az egyetlen lehetőség, hogy megtudja, miért nem akar randevúzni magával, mondta az analitikusom, hogy megkérdi őt, ám minthogy nem hívja vissza magát, lehet, hogy sosem tudja meg. Én nő vagyok, így közelebb állok a gondolkodásához, mint maga, de nem venném a bátorságot, hogy a nevében beszéljek. De még ha kitalálnánk is, az sem biztos, hogy segítene a következő nő esetében, akivel találkozna. A nők nem mindig ugyanazért utasítják majd vissza.

Közelebb kerülni apádhoz

Azt akarom, hogy hegedülekkéket vegyél, mondta Anya, így közelebb kerülhetnél apádhoz. Amikor együtt látlak benneteket, úgy tűnik, nemigen beszélgettek egymással. Ő ugyan velem se beszélget sokat, de mi házások vagyunk, ezért nem kell beszélgetniük. Vannak más eszközeink a kommunikációra. De ha hegedülni tanulnál, segíthetne a gyakorlásban, mert tudja, hogy kell játszani a hangszeren. Így, ha továbbra sem akarsz beszélni hozzá, nem is kell. Ketten, együtt, játszhattok helyette egy duettet.

Anya a halotthoz beszél

Amikor Nagymama sírjához mentünk, azt mondtad, nézzek meg más sírokat, és találjam meg, ki halt meg legrégebben. Azt mondtad, egyedül kell maradnod, mert vannak bizonyos dolgok, amiket el kell mondanod neki, és ha zavarnálak, esetleg megfeledezne némelyikről. Épp amikor találtam valakit, aki ötven évvel azelőtt halt meg, hogy megszülettem, mondtad, hogy indulnunk kellene. Azt mondtad, hogy rólam meséltél neki. Megkérdeztem, elmondtad-e neki mindazokat a jócselekedeteket, amiket tettem, mint például, amikor átkísértem az idős nénit az utcán. Azt mondtad, az igazat mesélted el neki, s hogy hazudni csak olyan embereknek vagy képes, akik élnek, de halottaknak képtelen vagy hazudni, mert nem tudod, mit tudnak.

Sírhely-vásárlás

Anya azt mondta, megbántottam apámat, amikor visszautasítottam a sírhelyet, amit a születésnapomra ajándékozott. Azt mondta, ez nem olyasmi, amit könnyű visszaváltani. Beszélnie kell velük, hogy vegyék vissza. És nem vesz nekem másikat, még ha bocsánatot kérek is. Nekem kell venni magamnak. Sajnálni fogom, ha megtudom, mennyit kérnek érte. Ha évekkorábban veszem meg, minthogy szükségem lenne rá, sokkal jobban járok. Ez nem olyasmi, amit kinőhetek.

Szántó T. Gábor fordításai

Hal Sirowitz Flushingban, New York Államban él. Fenti versei *My therapist said* (Crown Publishers, 1998) című kötetéből valók. Korábbi kötete: *My mother said*.

A Kabbala erotikája

„Ahhoz, hogy megértsük, milyen vonzalom köti egymáshoz a jesivák tanulóit, elég bepillantunk a bet-midrásba, ahol talmudjukkal foglalatostkodnak. Párosával tanulják „sász-t”, az egyik megérinti társa gyöngeszakállát, mélyen a szemébe néz és kérdést tesz fel. Egy másik pár beszédbe melegedve, egymásba karolva körbejárja a termet, amott a sarokban álló pár közül a fiatalabb a falnak támaszkodik, az idősebbik a szó szoros értelmében hozzáhajol, testével hozzásimul. Egymásra néznek és hallgatnak. Mi zajlik tiszta lelkükben? Ők maguk se tudják.”

Milyen szerepet játszott a homoerotikus vonzalom Kelet-Európa zsidó közösségeiben? A kérdés ma furcsán hangzik, inkább botrányosnak, nem kevésbé számított annak a 20. század húszas éveiben, mikor a fenti sorok íródtak. Szerzőjük, Jiri (Giorgio) Mordekháj Langer, költő, újságíró és kabbalista, aki 1894-ben, Prágában született. Ifjúkorában a belzi jesivában tanult, később lélekelemzéssel foglalkozott. Jól ismerte Kafkát, akit héberre tanított. 1943-ban halt meg Tel Avivban.

Langer teológiai-lélekelemző műve, „A Kabbala Erotikája” Prágában került kiadásra, német nyelven. Tézise szerint a zsidó vallás hatóereje a férfiszerelem. A könyv csaknem feledésbe merült, héberre soha nem fordították le. A Langer halála utáni német kiadás a cenzúra és a csonkítás jeleit mutatja, a férfiszerelemmel foglalkozó részek javát kihagyták, köztük a fent idézett sorokat. Azon kevesek, akik Langert ismerték, homoszexualitását titokban tartották, és mint zavaró tény, igyekeztek nem hangsúlyozni. A Kabbala Erotikája „újraírja” a zsidók történetét, Szodomától napjainkig, úgymond, mely végig a férfiszerelem hagyományát követi. Langer szerint a zsidók története arról „a nem tudatos küzdelemről szól, melyben kétféle erotikus irányzat csap össze”: a férfiszerelem, melyet a „szerezd felebarátodat, mint tenmagad” és a heteroszexualitás, melyet a „szaporodjatok és sokasodjatok” parancsolat fémjelez. „A Tóra lényegét a párkapcsolati szerelem képezi, akár a két különböző nem között, akár két férfi között jön létre. A kabbalisztikus jeszod maga a genitália, mely az isteni gazdagságot az égből lehozza a földre. Érosz a Tóra rejtett és elsődleges kifejezése...”. Ezzel az írásával Langer saját vonzalmait próbálja átnemesíteni, „legalizálni” egy általa értelmezett

zsidó hagyomány szerint. Langer a férfiszexualitást (melyet a felebaráti szeretettel azonosít, héb.: *áhávát haréa*) siratja: „a legemelkedettebb emberi érzés eltűnt a héberek szívéből a száműzések keserősége miatt, de én megpróbálom feltámasztani a mi felvilágosult napjainkban.” Hogyan képzelte el Langer a zsidó homoerotikus testvériségét? Példáit a zsidó történelemből és zsidó forrásokból vette, de nem rejtette véka alá, hogy az inverzió kérdésében befolyásolta őt a pszichoerotika ideológusa, a náci Hans Blüher. Blüher nem titkolt antiszemitizmusa szerint a zsidó, családi és törzsi szabályok rabja, ezért minden társadalmi csoportosulás, ezen belül a férfiúi testvériség is idegen számára. A természet a zsidókat azzal büntette, hogy nem válhattak néppé, hanem „faj” maradtak, egy túlméretezett család. Langer teljességgel Blüher hatása alatt állt, még a nőgyűlöletét is utánozta, de antiszemitizmusával vitába szállva megállapította, hogy zsidó is lehet „invert”. A Sulhán Árukh tiltása „bizonyíték arra, hogy az a jelenség, melyet Blüher inverciónak nevez, még mindig jelentős mértékben elterjedt.” Nehéz elképzelni, hogy Langer később is szimpatizált volna Blüher elméletével. 1940-ben, testileg, lelkiileg megtörve Erecbe menekül. Mögötte két évtizedes irodalmi munkásság: lélekelemző írások, melyek Freud, Imágó c. lapjában jelentek meg, valamint a Kilenc Kapu c. hászid gyűjtemény, melyet a magyar olvasó is ismer. Mikor az atliti gyűjtőtáborból Tel Avivba érkezett, már nagyon beteg volt. Élete utolsó napján még arra kérte a Bialik kiadót, hogy ne hátráltassák az „Egy Kevés Balzsam” c. kötet megjelenését. E verseknek köszönhetően neve ismertté vált. Kafka Langer verseit a kínai versekhez hasonlította. Mi legszívesebben arra a Langerre emlékezünk, aki Kafkával együtt utazik a prágai villamoson, és az íróval héberül társalog. Az utasok kíváncsian kérdezik őket, miféle nyelv ez?

Uri Asaf

(Ofri Iláni cikke nyomán, *Háárec*, irodalmi melléklet, 2008. február 15.)

Gazdagodó, fogyatkozó zsidóság

Az egyszázalékos felajánlások és a zsidó felekezetek – 2008

Az egyházak illetve a civil szervezetek számára felajánlott egy százalékok terén a már tavaly is észlelt tendenciák folytatódtak. Idén is négy zsidó felekezet várta az adózók felajánlásait. A Mazsihisz javára adakozók száma továbbra is fogyatkozó tendenciát mutat (tavaly néhány fős emelkedés, idén néhány fős csökkenés), a Chabad Lubavits mozgalom által alapított EMIH támogatói viszont gyarapodnak. A másik két zsidó felekezet: az ortodoxia, valamint a 2005-ben e téren színre lépett Szim Salom őrsi 4-5 százalékos körüli arányát.

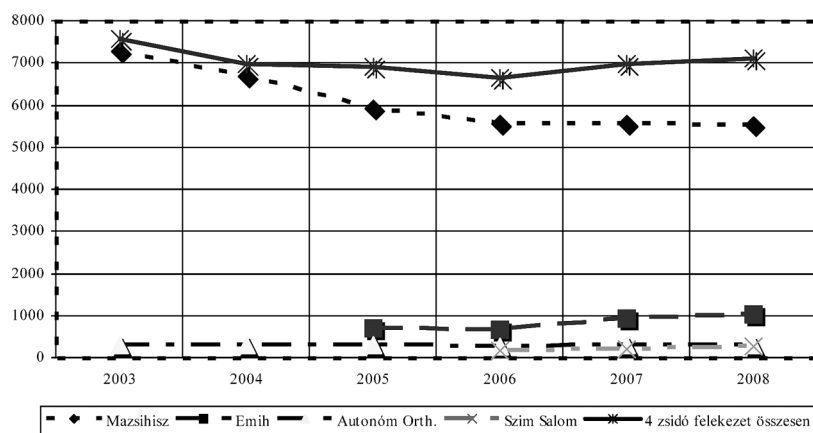
Sajnos a Mazsihisz által elvesztett felajánlókat a többi zsidó felekezet nem mind nyerte meg (1. Tábla): a négy zsidó felekezet számára rendelkezők száma 2003 és 2006 között összességében is csökkent, és még a

2008-as esztendőben sem érkezett annyi felajánlás, mint 2003-ban.

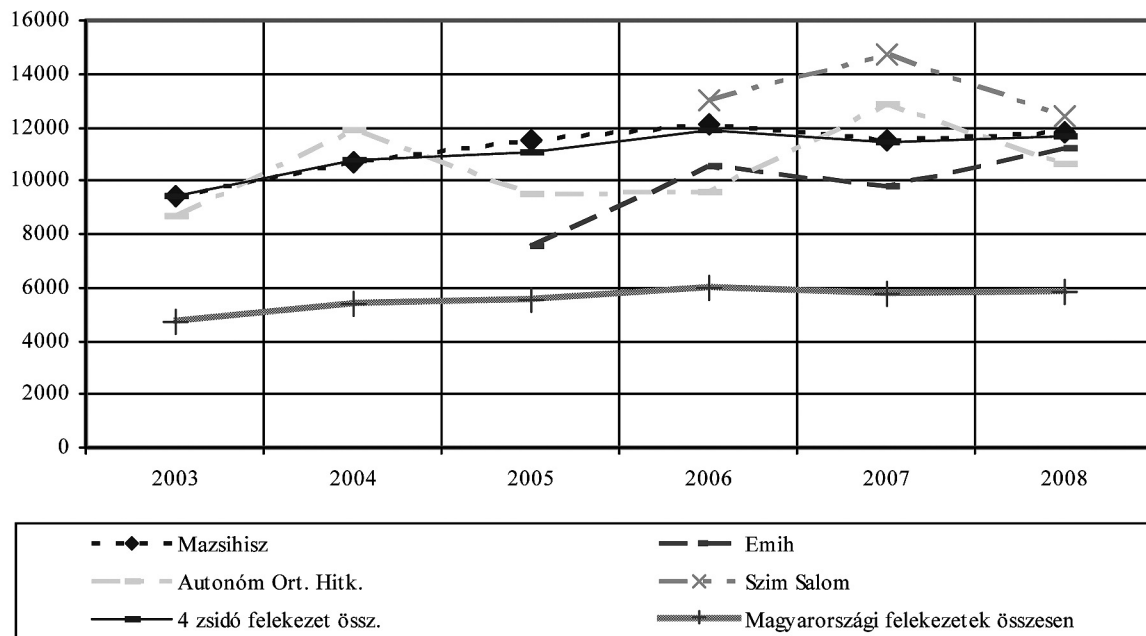
A 2003 és 2006 közötti csökkenés általános tendencia: a jogszabályok változása hozta magával az adózók számának átmeneti csökkenését. Ám 2007-ben erőteljes növekedés indult meg ott is, ahol a korábbi években csökkenő tendencia mutatkozott. A három nagy „történelmi” egyház esetében ez a helyzet. Voltak ugyanakkor olyan felekezetek is, melyeknél a felajánlók száma folyamatosan nőtt: ilyen a Krisna tudatú hívők közössége, a Hit gyülekezete, valamint a Baptista egyház. Ezek a dinamikusan növekvő közösségek – egy százalékos bevételeiket tekintve – már a három nagy keresztény egyház mögött sorakoznak fel.

A négy zsidó felekezet javára rendelkezők esetében mindkét fenti csoportnál rosszabb a helyzet. 2006-ban itt is elindult az emelkedés, de a 2003-as szintet még 2008-ban sem sikerült elérni. Ezen belül növekvő tendenciát

1. Tábla: 1%-ot felajánlók száma

3. Tábla: Egy főre jutó felajánlás összege

mutat az EMIH és a Szim Salom, de ez a növekedés abszolút számokban szerény (lásd: Függelék), így a Mazsihisz veszteségeit nem tudja ellensúlyozni.

Kicsit vigasztalóbb a kép, ha a felajánlott összeget tekintjük (2. Tábla): ez ugyanis összességében folyamatosan növekedett. A Mazsihisz itt is visszaesik, de az EMIH gyarapodása ezt már képes ellensúlyozni.

Mindez persze csak úgy lehetséges, hogy a felajánlók számának csökkenését az általuk fölajánlott egy százalékos összeg növekedése ellensúlyozza (3. Tábla).

2003-ban a négy zsidó felekezet javára rendelkezők átlagos felajánlása 9384 forint volt, míg 2008-ban már 11681 forint (Függelék). A növekedés tehát átlagosan 2297 forint (124 százalék). Az összes magyarországi fel-

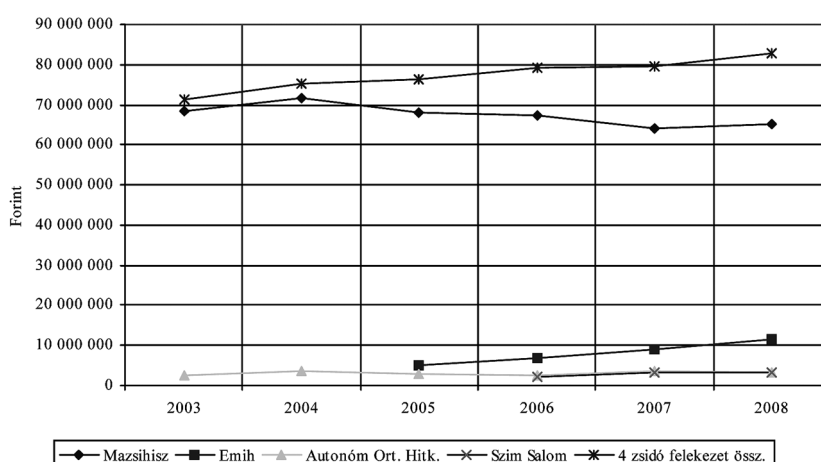
ajánló esetében a növekedés 1132 forint (ugyancsak 124 százalék). Abszolút számokban ez utóbbi azt jelenti, hogy a felajánlott egy százalékos átlagos összege 4694 forintról 5826 forintra nőtt.

Nem tartozik szorosan témánkhoz, de érdemes megjegyezni, hogy eszerint az átlagos zsidó (felekezetek javára rendelkező) adózó jövedelme szinte pontosan a duplája a nem zsidó (felekezetek javára rendelkező) adózónak, s ez az arány az elmúlt öt évben semmit nem változott (miközben tehát a különbség abszolút értékben nőtt).

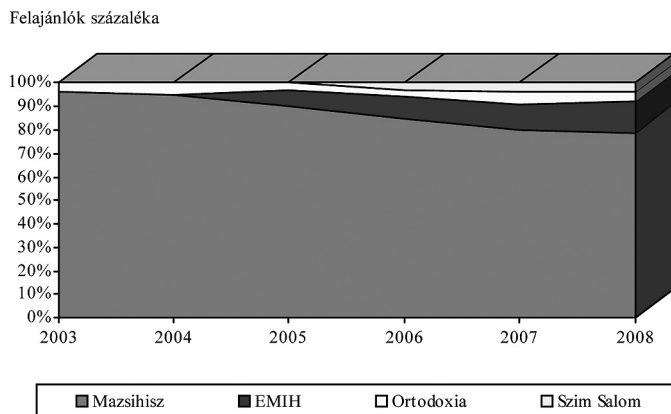
Míg a zsidóság anyagilag gyarapodik, csoportkohéziója gyengül – vonhatnánk le a (remélhetőleg felszínes) következtetést. A kétféle trend zsidó és nem zsidó (felekezetek számára) rendelkezőknél ugyanis nem egyforma: előbbieknél az anyagi gyarapodást számbeli fogyatkozás kíséri, míg utóbbiaknál a szerényebb gyarapodást számbeli növekedés ellensúlyozza.

Az egy rendelkezőre jutó egy százalékos felajánlás összege az EMIH híveinek keretében nőtt a leglátványosabban (3. Tábla): 7549 forintról 11251 forintra. Ez három év alatt 149

2. Tábla: A négy zsidó felekezetnek felajánlott 1 %-ok összege

4. Tábla: A négy zsidó felekezet számára rendelkezők aránya

százalékos növekedés, amivel azonban még mindig enyhén a zsidó átlag (11681 forint) alatt vannak. A 3. Táblára nézve azt a következtetést vonhatjuk le, hogy, hogy az EMIH/Chabad Lubavits kezdetben a szerényebb anyagi helyzetű zsidókat tudta megszólítani. (Aki nekik jövedelme azon-

ban – az egy százalékok tanúsága szerint – még mindig magasan a magyar átlag fölött volt.) Köszönhető volt ez egyebek közt feltehetőleg a kedvező áron elérhető (bőséges lakomákkal egybekötött) programoknak, az olcsón igénybe vehető óvodának, iskolának, s más tanulási lehetőségeknek. Mostan-

ra azonban az EMIH pártolói között is megszorodtak a jobb anyagi körülmények között élők, s így e felekezet is csaknem elérte a zsidó adakozók átlagát. A zsidó közösségen belül továbbra is a Szim Salom hívei a legmódosabbak, még akkor is, ha a 2007-es 14746 forintos adat 2008-ra 12410-re esett vissza. Ezzel a számmal a Szim Salom hívei továbbra is az élen állnak a 155 magyar felekezet között.

Fentiek következtében a zsidó (felekezetek számára) rendelkezők összetétele megváltozott (4. Tábla).

Míg 2003-ban a Mazsihisz aránya 96 százalék volt, mára ez a szám 79-re csökkent. Ugyanakkor 2005 és 2008 között az EMIH részesedése 7-ről 13 százalékra nőtt. Messze van tehát még attól, hogy a Mazsihisz vezető szerepét megingassa, de utóbbi helyzetét úgy lehet jellemezni, hogy monopóliumot a hegemonia váltotta föl. (Az ortodoxia és a Szim Salom aránya 4-5 százalék körül mozog.)

Gadó János

Függelék: a négy zsidó felekezet adatai
(sorrend a 2008-ban felajánlott összeg nagysága szerint):

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1. Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége						
Felajánlott összeg	68 561 757	71 499 694	68 178 932	67 227 702	64 063 752	65 162 990
Felajánlók száma	7284	6671	5912	5554	5562	5528
Egy felajánlóra jutó összeg	9412	10717	11532	12104	11518	11787
2. Emih Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség						
Felajánlott összeg			5 201 751	6 963 793	8 954 774	11 375 469
Felajánlók száma			689	661	917	1011
Egy felajánlóra jutó összeg			7549	10535	9765	11251
3. Magyarországi autonóm orthodox izr. Hitközség						
Felajánlott összeg	2 600 925	3 728 622	2 783 150	2 549 278	3 640 592	3 207 474
Felajánlók száma	299	313	293	267	283	303
Egy felajánlóra jutó összeg	8699	11912	9498	9547	12846	10585
4. Szim Salom Progresszív Zsidó Hitközség						
Felajánlott összeg				2 279 088	3 067 298	3 090 316
Felajánlók száma				175	208	249
Egy felajánlóra jutó összeg				13023	14746	12410
ZSIDÓ FELEKEZETEK ÖSSZESEN						
Felajánlott összeg	71 162 682	75 228 316	76 163 833	79 098 610	79 726 416	82 836 249
Felajánlók száma	7583	6984	6894	6657	6970	7091
Egy felajánlóra jutó összeg	9384	10771	11047	11870	11438	11681
MAGYARORSZÁGI EGYHÁZAK ÖSSZESEN						
Felajánlott összeg	3 047 847 405	3 507 386 234	3 487 929 701	3 842 235 224	4 126 470 099	4 742 421 091
Felajánlók száma	649294	649843	634092	641257	720243	813914
Egy felajánlóra jutó összeg	4694	5397	5500	5992	5729	5826

Elmaradt döntések, kifizetetlen pénzek

A Mazsök elmúlt félévének története

2008. november 6-án annak rendje és módja szerint kiküldték a meghívókat a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány (Mazsök) kuratóriumának ülésére. Aztán két nappal a meghirdetett időpont (november 26) előtt az ülést törölték. December 10-én meghirdették az új időpontot: 2009. január 8-át. Lapzártánk pillanatában ez a helyzet.

A Mazsök a honi zsidóságtól egykor elrabolt javak kárpótlását hivatott intézni, így a zsidó közvélemény megkülönböztetett figyelmére tarthatna számot. Sajnos a valóságban nem ez a helyzet. A kuratórium több mint fél éve nem ülésezett (utoljára 2008 júniusában bírt összejönni), ám az utolsó pillanatban lemondott novemberi ülés miatt egyetlen tiltakozó hang sem hallatszott. Holott a Mazsök alapvető feladatai maradnak ellátatlanul. Mint az ülést az utolsó pillanatban lemondó Egri Oszkár (a Mazsihisz jogásza, a Mazsök ideiglenes irodavezetője) írja a Mazsök honlapján: „*a Kuratórium nem tud dönteni az idős személyeknek megígért egyszeri... juttatásról, a már teljesített pályázatok odaígért összegének folyósításáról, a zsidó szervezeteknek 2008-ra járó aktuális juttatásairól, a MAZSÖK éves költségvetéséről, valamint az új kuratóriumi titkár megválasztásáról...*”

Hogy miért is maradt el a novemberi ülés, arról a már idézett szöveg kissé homályos kitétele tájékoztat: „*Az Alapító által kijelölni szándékozott egyik*

kuratóriumi tagjelölt... nem írta alá az elfogadó nyilatkozatot, így valamennyi módosítást és az Alapító Okiratot ismét a Kormány elé kellett terjeszteni...”

A közalapítványt létrehozó magyar állam részéről az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM) Egyházi Kapcsolatok Titkárságát kérdeztük, vajon Egri Oszkár fenti sorai valóságúen foglalká-e össze az eseményeket. Ezt az írásbeli választ kaptuk: „*Az események sorrendiségét igen, néhány helyen apró pontosítás és szövegszerű korrekció szükséges volna a következmények bemutatása tekintetében, de összességében a közlemény korrekt módon mutatja meg a folyamatokat.*”

*

A Mazsök-féle diplomatikusan „egyik kuratóriumi tagjelölt” névvel illetett személy valójában Köves Slomó, chabad rabbi, aki az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (EMIH) képviselője lett volna az új kuratóriumban. Mint ő maga elmondta, valóban nem fogadta el a felkérést a kuratóriumi tagságra, csak megfigyelőként óhajt részt venni a Mazsök munkájában, s erről szóló levele csak november 19-én érkezett a minisztériumba. (Az OKM-mel nyár óta levelezett ez ügyben.) Mindennek azonban – mint elmondta – hosszú előtörténete van.

A Szombat 2008 februári száma (majd 2008. június 19-i internetes beszámolója), már tudósított a kuratóriumban uralkodó állapotokról, az izraeli kurátorok rendszeres távolmaradásáról, több idős, betegeskedő magyarországi kurátor gyakori hiányzásáról, valamint számos egyéb személyi változásról. Ezek miatt a kuratórium gyakorlatilag már működésképtelenné vált. Így az új testület kinevezése régóta esedékes volt – futják is a köröket ez ügyben, több mint egy éve. A névsor már 2008 május táján

összeállt, s nagyjából a honi (valamint a nemzetközi) zsidó szervezetek, és a magyar állam közötti erőviszonyokat, s a kialakult hagyományokat tükrözi. A Mazsihisz és a hozzá lojális szervezetek dominanciája világosan megmutatkozik.

Ezt mindenki csöndben tudomásul vette – kivéve a Chabad-Lubavics/EMIH képviselőit. Mint Köves Slomó elmondta, ők még Bozóky András minisztersége idején szóbeli ígéretet kaptak a minisztériumtól, hogy az EMIH kettő, a Chabad-Lubavics Alapítvány pedig egy kuratori tisztséget fog kapni. Később az EMIH-nek juttatandó helyek számát egyre csökkentették – ám ebből sem lett semmi, mert a Chabad-Lubavics Alapítvány sem kapott helyet, s annak vezetőjét Baruch Oberlander rabbit sem volt hajlandó felvenni a kuratórium a „tudomány és a közélet kiemelkedő személyiségei” közé – noha ezt az állam javasolta. (Ebben a titulusban részesült Eliézer Gilád, nyugalmazott izraeli katonatiszt, aki a Szochnut budapesti vezetőjeként lett a kuratórium társelnöke, s a Szochnutból visszahivatván új jogcímet kellett számára találni a kuratóriumi tagsághoz.) Elég hamar kiderülhetett az EMIH számára, hogy a Mazsökben nem az alapító magyar állam, hanem a Mazsihisz dominál. Hiába tárgyaltak a minisztériummal, ez nem tudta ígéreteit teljesíteni a Mazsihisz által uralt kuratórium ellenében. Végül az állami szerv írásban is leszögezte, hogy – amint a Mazsök létrejöttékor egy emlékeztetőben megállapodtak – a kuratórium hozzájárulása nélkül nem változtatnak annak összetételén.

Harcban állt az EMIH az „uratlan vagyonról” szóló megállapodás kérdésében is. (A témáról lásd: Egy váratlan megállapodás – Szombat, 2008. március.) A zsidóktól 1938-1945 között elrabolt vagyon utáni jóvátételt szolgáló, hirtelen és minden előzmény nélküli

megállapodás e célra 21 millió dollárt irányzott elő. A megállapodás háttértárgyalások eredménye volt, melyekről az EMIH nem tudott (mint ahogy senki más). Joggal érdeklődtek tehát a részletek felől; s kérdezték, miért csupán a holokauszt-túlélőknek szánják az összeget, és nem (legalább részben) a zsidó élet újjáépítésére. Kifogásolták, hogy a már átutalt összeg kamataiból csak a Mazsihisz részesedik és követelték ennek rájuk eső részét (az adózók által felajánlott egy százalékok arányában).

A minisztériumnak írott, s ügyvédi felszólítással nyomatékossított leveleikre nagy nehezen érkezett válaszban az állam képviselői nem zárkóztak el e kérésektől, de jelezték, csak akkor tudnak változtatni, ha a zsidó szervezetek előzetesen megegyeznek. Ott volt tehát az EMIH, ahol a part szakad. Mivel pedig az elmúlt két évben nyíltan a Mazsihisz riválisaként lépett föl, nem volt hajlandó ezt az alárendelt szerepet tudomásul venni. Köves Slomó nem fogadta el a kuratóriumi felkérést.

*

Úgy tűnik, valóban emiatt maradt el a novemberre meghirdetett ülés – a tagok nevét tartalmazó alapszabályt ugyanis újra be kellett adni a bíróságra. Ám valóban egyedül ez okból nem tudott a ku-

ratórium összejönni 2008 júniusa óta – amint azt Egri dr. szövege sejteti? Maga Egri Oszkár nem tudott erről nyilatkozni – mint mondta, csak a napi teendőket intézi és „nem látja át az ügyeket” (!). A megkérdezett kurátorok szintén nem tudtak az okokról semmit mondani – Beleértve Tordai Péter – 2008-ban még hivatalban lévő – alelnököt is.

Zoltai Gusztáv, a Mazsihisz ügyvezető igazgatója, a kuratórium társelnöke is csupán a fenti indokokkal magyarázta a Mazsók döntésképtelenségét. Mint mondta, egy ízben összejött a kuratórium 11 tagja, ami több, mint 50 százalék, de nem voltak határozatképesek, mert „az akkori SZMSZ szerint, ami pénzügyi döntés, az kétharmados”. Ezután még többször próbálkoztak az összehívással, sikertelenül. „Utána a kormány az új kuratóriumot felállította” – s ennek az ügye „húzódott két és fél hónapig azért, mert az EMIH részéről Köves Slomó az elfogadó nyilatkozatot nem írta alá”.

Valójában 2008 április, május és június hóban is volt érvényes kuratóriumi ülés, de egyiken sem volt jelen a tagok kétharmada, ezért az 5 millió forintot meghaladó pénzügyekben nem tudtak döntést hozni. Így a 2008-as évben nem tudták elfogadni sem a 2007-es zárszámadást, sem a 2008-as költségvetést. Tordai Péter sze-

rint nyilvánvalóan nem dönthettek a fent említett 4.2 millió dollár felosztásáról sem – hisz ez az összeg jóval meghaladja az 5 millió forintos limitet. Egyedül a tagszervezeteknek folyósított havi apanázs kifizetéséről sikerült határozni.

*

Az uratlan vagyon fejében az állam által átutalt pénzek addig is a Mazsihisz számláján kamatoznak. Mint Zoltai Gusztáv elmondta, a 2009. január 8-ra kitűzött ülésen dönteni fognak arról a 4.2 millió dollárról, amelyet még 2008-ban kellett volna szétosztani a Soá honi és külföldi túlélői között.

Azóta ez az összeg (5 százalékos kamatlábbal és 175 forintos dollár-árfolyammal számolva) havonta 3.062.500 forintot kamatozik. Az elmaradt üléseknek, s az új kuratórium körüli huzavónáknak hála, ennyivel nő havonta a Mazsihisz bevétele. Hogy utóbbi nem törte kezét-lábát a kuratórium összehívása érdekében, az ezek után érthető. Az viszont igen szomorú, hogy – tisztelet egy kivételnek – a többi kurátor (és a mögöttük álló zsidó szervezetek) mindezt egyetlen szó nélkül tudomásul vették.

Gadó János

Az anyaggyűjtésben közreműködött Panyi Szabolcs

Az új kuratórium tagjai:

1. Zoltai Gusztáv, a Kuratórium társelnöke /a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége által delegált tag
2. Eliezer Gilad, a Kuratórium társelnöke, a tudomány és a közélet kiemelkedő személyiségei köréből felkért tag
3. Herczog László, a Kuratórium alelnöke a Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség által delegált tag
4. Dr. Kardi Judit, a Kuratórium alelnöke, a Magyarországi Cionista Szövetség által delegált tag
5. Tordai Péter, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége által delegált tag
6. Dr. Bajor Gábor, a B'nai Brith Egyesület által delegált tag
7. Dr. David Moskovits, a World Jewish Restitution Organization által delegált tag
8. Diener Jorge, a World Jewish Restitution Organization által delegált tag
9. Dov Levy, a Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség által delegált tag
10. Dr. Feldmájer Péter, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége által delegált tag
11. Gárdos Bernadett, a Szim Shalom Progresszív Zsidó Hitközség által delegált tag
12. dr. Gulyás Kálmán, az Alapító által javasolt tag

13. Kirschner Péter, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület által delegált tag
14. Krausz István, Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége által delegált tag
15. Micha Harish, a World Jewish Restitution Organization által delegált tag
16. Or-Csillag Shai, a World Jewish Restitution Organization által delegált tag
17. Sessler György, a Munkaszolgálatosok Országos Egyesülete által delegált tag
18. Dr. Szabó Zoltán, az Alapító által delegált tag
19. Dr. Szenes Iván, a Magyar Ellenállók és Antifasiszták – Nácizmus Üldözötteinek Bizottsága által delegált tag
20. Weisz Péter, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége által delegált tag

Felügyelő Bizottság:

Dr. Galik Gábor, az Alapító által delegált tag
Herbert Block, a WJRO által delegált tag
Suchmann Tamás elnök, az Alapító által delegált tag
Steiner Pál, az Alapító által delegált tag
Streit Sándor, a Mazsihisz által delegált tag
Donáth László, az Alapító által delegált tag

„Esterházy egyre egyértelműbben vált az uralkodó rendszer ellenfelévé”

Válasz Jehuda Lahavnak, a Szombat c. lapban megjelent – Németh Zsolt Esterházy János zsidómentő tevékenységét méltató írására reagáló – cikkére. Az Esterházy János Emlékbizottság az alábbiakban a cikk legsúlyosabb, Esterházyt érintő vádjaira kíván válaszolni.

Az állítás, hogy Esterházy a zsidóság deportálására vonatkozó 15/42-es számú törvény elutasítását „megelőzően minden előző zsidóellenes törvényt megszavazott” nem fedi a valóságot. Hibás az állítás kiindulópontja is, miszerint a szlovák parlament lett volna a zsidóellenes törvényhozási folyamat, illetve a szlovákiai hatalmi központ színtere. A zsidóság üldözésének irányelveit és az ezek nyomán életbe lépő rendelkezéseket ugyanis a szlovák kormány a parlament megkérdése nélkül dolgozta ki és léptette életbe (a Hitlernek minden áron való megfelelni akarás buzdalmával). A parlament egyébként csak a szlovákiai politikai élet mellék színtereként, alsóbbrendű szerepre kárhóztatva, működött rendszertelenül. Nem a parlament, hanem a kormány adta ki 1941. szeptember 9-én az ún. „zsidó kódexet”, amely a szlovákiai zsidókérdés „végleges rendezésének” programját tartalmazta **280 §-ban** részletezve. Mindez a kormány nemzetiszocialista programjának részét képezte, amivel kapcsolatban Es-

Esterházy János

terházy már 1939 áprilisában, tehát alig egy hónappal a Szlovák Állam megalakulása után kijelentette: „A nemzetiszocialista programmal semmi közösségünk nincs és nem is lesz”. A saját és pártja politikájának egészére vonatkozó kijelentés a Pozsonyban megjelenő Új Hírek c. napilapban jelent meg – érthető üzenetként mindenki számára, s több alkalommal is megismétlésre került.

E magatartásával Esterházy egyre egyértelműbben vált az uralkodó rendszer ellenfelévé, Fábry Zoltán szavával: „a fasizmus egyetlen ellenlábasává.” Nem igaz tehát, hogy részese lett volna a szlovák hatalmi és döntős hozó rendszernek. Parlamenti

mandátumát kizárólag a szlovákiai magyar kisebbség érdekeinek képviselete és védelme miatt fogadta el.

Nem felel meg a valóságnak az az állítás sem, hogy parlamenti felszólalásaiban Esterházy nem utasította el a kormányprogramból fakadó intézkedéseket. Az első zsidókat elkülönítő kényszermunkatáborokat 1941 végén állították fel, s ez ellen egyedül Esterházy merte felemelni szavát a szlovák parlamentben: „Nem vagyok híve a koncentrációs táborok intézményének, mert felfogásom szerint, ha valaki olyat tett, ami törvénybe ütközik, tartóztassák le, üljön vizsgálati fogóságban, állítsák bíróság elé, s ha bűnös nyerje el méltó büntetését. De beszélni valakit egy koncentrációs táborba, ott tartani hetekig, sőt hónapokig kihallgatás nélkül /.../ nézetem szerint ez nem helyes.” (1940. V. 15). Helyszűke miatt nem idézhetjük tiltakozását a személyi kultusz bevezetése, a propagandaminisztérium felállítása, s a magántulajdont érő kisajátítások ellen, mert igenis mindezek elhangzottak Esterházy parlamenti beszédeiben. Esterházy nem járult hozzá a magyar nemzetiségű zsidók pártjából való kizáráshoz sem. Az erre vonatkozó, párt-tagrevízióra való utasítás végrehajtását megtagadta (Fábry Zoltán erre a háború után többször hivatkozott, legmarkánsabban a Vádolt megszólal c. kiáltványában.), s ily módon képviselte a szlovákiai zsidóság érdekeit is a parlamentben. Esterházyra nem hatottak a fenyegetések. A Magyar Párt tagjai között található, néhány főből álló pozsonyi nyilas-szimpatizáns csoportot sohasem engedte a pártvezetés közelébe, sőt olyan, nyíltan antifasiszta meggyőződésű munkatársakkal vet-

te magát körül, akik korábban világnézeti különbözőség miatt ellenfelei voltak (Somos, Peéry, Győri, Szalatnai, Fábry) stb.

A szlovákiai zsidóság vagyonának kisajátításával kapcsolatban Szalatnai Rezső baloldali író ezt írja: „A háború alatt a szlovákiai magyarok – akik a zsidókat önmagukat kockáztatva, kezdetől fogva támogatták, védték és mentették – elsősorban erkölcsi alapon utasították el az árjásítást” (azaz a zsidó vagyon átvételét). Kivételt képezett az az eset, amikor az „árjásítás” a zsidó tulajdonossal kötött előzőleg megállapodás alapján történt. Ez az álláspont Esterházy tanácsára alakult ki a Magyar Párt szervezeteiben. Ezt a megoldást több zsidó tulajdonos is szívesen alkalmazta volna vagyonának megmentése céljából. Amikor tehát Esterházy ezt a témát a parlamentben felemlgette, ennek elsősorban az volt az oka, hogy az eredeti zsidó tulajdonosokkal való megegyezés alapján a zsidó vagyonok országsszerte tapasztalható elherdálásának folyamatá-

ban próbálta menteni a menthetőt. Mindezt saját példájával egyébként személyesen is bizonyította. Schlesinger Félix és felesége, nyitraújlaki lakosok a háború után a nyitrai rendőrségen felvett jegyzőkönyvi vallomásukban elmondták, hogy „a rasszista üldözés következtében mint zsidó nemzetiségű állampolgárok 1942 őszén átadtuk saját élő és holt inventárunkat Esterházy János gondozása alá, azzal, hogy ha a háború után visszatérünk Újlakra, akkor ezt a vagyont visszakapjuk.” (Az irat a Szlovák Központi Levéltárban található)

Nem felel meg a valóságnak, hogy „A deportálásokat lehetővé tevő törvényjavaslat meg nem szavazását ért magyarországi kritikára Esterházy az akkori pozsonyi magyar követnek” írt volna levelet, melyben saját antiszemitizmusára hivatkozik. E levelet még a szavazás előtt megírta, s elküldte a magyar miniszterelnöknek, illetve tartalmáról előzetesen tájékoztatta a szlovák parlament elnökét is. Jó tudni, hogy a Lahav által idézett kitételek ebben sze-

Részlet a jeruzsálemi Jad Vasem kiállításából

repeltek. De idézhetünk mást is ebből a levélből: „A zsidók kitelepítésénél a szlovákok a zsidókat nem mint felekezetet, hanem mint fajt telepítik ki, és **ez egy okkal több**, hogy ellene szavazzak a javaslatnak”- írta Esterházy, kifejezve és nyomatékosítva, hogy több olyan oka is van, mely e lépésre készíti őt magát, s ami még fontosabb, az egész szlovákiai magyarságot. Mert indoklását az ő nevükben is így folytatta: „A magyarság Szlovákiában nemzeti kisebbséget alkot, és ezért teljességgel lehetetlen, hogy elfogadjon és magáévá tegyen olyan törvényjavaslatot, mely a többségnek jogot ad arra, hogy egy kisebbséget kitelepítsen. Veszélyes útra tért a szlovák kormány akkor, amikor a zsidók kitelepítéséről szóló törvényjavaslatot benyújt-

totta, mert ezzel elismeri jogosságát annak, hogy a többség a kisebbséget egyszerűen kiebrudalhasa.” Tehát nemcsak a saját nevében, hanem az általa képviselt népcsoport egésze egyetértésével, s annak nevében utasítja el a törvény megszavazását. Az adott korban eme egyedülálló hőstettének jelentőségét nem csökkenti az ezzel egy időben igenis taktikai okból leírt kijelentése, hogy *legfiatalabb kora óta zsidóellenes beállítottságú volt*. Mint korábban említettük hivatalos nyilatkozatban a sajtó hasábjain (többször is) elhatárolta magát és pártját a nemzeti szocialista eszméktől és azok politikai irányvonalától. Az ettől eltérő szellemben, de vélhetően az általa kitűzött cél elérését segíteni hivatott kijelentései ezt a tényt nem kérdőjelezhetik meg. (Ádám Magda: Ki volt Esterházy János? Budapest, Jövendő Kiadó, 2007, 10.p.)

Különös rosszindulatra vall az antiszemitizmus vádját felhozni Esterházy ellen, amikor, köztudott, hogy nyitraújlaki birtokának bérlője egy zsidó család volt, s kisebbségi politikusként több zsidó származású politikustársával együtt védte a magyar kisebbség érdekeit Csehszlovákiában. Ezt a személyiségét és munkásságát utólag befeketítő állítást nemcsak ama bizonyos parlamenti „nem” szavazata cáfolja, hanem az ezt követő, az üldözöttek érdekében tett, sok esetben önfeláldozó ténykedése is. Mi késztette vajon arra, hogy hamis útlevelek, keresztlevelek kikézésítésével segítse a zsidók menekülését, hogy birtokán rejtegesse őket, hogy anyagilag támogassa a munka és jövedelem nélkül maradt kisemmizett zsidó családokat, hogy a határon átszöktetve őket Budapestre érkeztek után is gondoskodjon róluk? Mindezeket megtörténtét tanúvallomások és jegyzőkönyvek adatai rögzítik. Mint ahogy azt is, hogy e tevékenysége miatt a szlovák parlament, melyben teljesen elszigetelődött, megfosztotta mentelmi jogától. A szlovák hatalom ellenségnek tekintve bíróság elé állították, s fél éves börtönbüntetésre ítélték. Szintén ellenségnek tekintették őt a nyilasok, akik Budapesten le is tartóztatták. Ellensége volt Berlinnek is, ahol ismerték náciellenes nézeteit, a zsidó érde-

kekért történő kiállításait, s ezért előbb megfigyelését, majd később letartóztatását rendelték el. 1944 utolsó hónapjaiban a Gestapo körözte, s ezért életét mentve rejtőzködni kellett. Nem gondolhatjuk, hogy Jehuda Lahav mindebben Esterházy antiszemitizmusának bizonyítását látja.

Esterházy még jóval Jaross minisztersége előtt egyértelműen szakított egykori politikustársával, s kemény szavakkal bírálta annak gyökeres fordulattal felérő politikai irányváltását

A Jad Vasem kiállítóterem bejárata

(csatlakozás az Imrédy párthoz). Ennek, s Jaros ezt követő dicstelen közszereplésének semmi köze sincs ketőjük korábbi politikai együttműködéséhez.

Ugyanez a helyzet a szudétanémetekkel való együttműködés ügyében is, akiket J. Lahav cikkében *en bloc* kriptónáciként bélyegez meg cikkében. Vajon milyen joron? Ezek szerint a Benes kormányába a húszas, harmincas évek elején belépő szudétanémet pártok is kriptónáciként politizáltak? A szudétanémetek között erős volt a szociáldemokrata párt, de volt befolyása a kommunistáknak is, és kezdetben. Esterházy képviselőként a Prágában nyilván találkozott, s véleményt cserélt e pártok képviselőivel. Tényleges politikai együttműködésre

Esterházy tartózkodó magatartása miatt sosem került sor köztük.

Véleményünk szerint e vádak, mondhatjuk rágalmak perdöntő cáfolatával maguk a szlovákiai zsidó kortársak szolgálnak. Akkor álltak ki Esterházy igaza mellett, amikor ez hálátlan és nehéz ügy volt, vagyis a második világháború utáni perbefogása és elítélése idején. Amikor 1949-ben a Szovjetunióból visszaszállították Csehszlovákiába, ahol halálos ítélet várt reá, a megmentésére irányuló mozgalomban vezető szerepe volt a zsidó származású Prisender Emilnek, aki személyesen kísérte ez ügyben Prágába Esterházy testvérét, Mariskát, és anyagilag is támogatta az alaptalan vádak alól történő felmentési próbálkozásokat. Esterházy Mária naplójában idézi Prisendert: „Ő mint zsidó örök hálára van kötelezve János iránt azért, mert ő volt az egyetlen, aki a szlovák állam idején félelem nélkül állt ki a zsidók mellett. Ezért mindent megtesz érdekében...” A vészorszakot túlélő szlovákiai zsidók ugyanis Prisenderrel együtt, egységesen álltak ki Esterházy mellett a negyvenes évek végén. Szó emeltek, amíg tehették. Sokakat közülük ugyanis a Benes elnök által ismét létrehívott „Csehszlovák demokrácia”, jogaiktól és vagyonuktól ismét megfosztva, ezúttal immár minden külső kényszer nélkül magyarként rakott vagonba és telepített át Magyarországra.

Tisztelet a Szombat Szerkesztőségének, hogy ezzel együtt is érdemesnek tartotta közölni az Esterházyt méltató cikkeket is. Mindezzel nemcsak Esterházy emléke tiszteletének, hanem a jóakarátú emberek (legyenek azok zsidók vagy nem zsidók) egymásra találása lehetőségének is teret adott hasábjain. Köszönet érte.

Budapest, 2008. október 1.

Az Esterházy János Emlékbizottság tagjai:

*Gerencsér Balázs egyetemi adjunktus
Izsák Lajos egyetemi tanár
Jeszenszky Géza egyetemi magántanár
Kmoskó Mária titkár
Martényi Árpád bányamérnök
Molnár Imre történész*

„Amerikában a kommunista rock 'n' roll zenekar volt a stichünk”

Somló Tamással beszélget Szegő Péter

Somló Tamás, az LGT énekes-basszusgitáros-szaxofonos-zeneszerzője egy betegségnek köszönheti, hogy 1956-ban családja vele együtt nem emigrált, de nem bánja. Úgy látja: a hetvenes évektől már aránylag jól lehetett Magyarországon boldogulni.

– Az 1985-ös „És ilyen a boks?” című LGT-könyvben önmagát így mutatja be: „Erdélyi félzsidó családból származom.” Egy ilyen mondatért 1985-ben senkit sem vittek el, de nem volt szokás róla beszélni. Hogyhogya ön ezt az entrée-ben megemlítette?

– A fölcseperedésem fontos tényezője volt a zsidóság. Ahogy kiléptem a Baross utca-Nagykörút sarkán az utcára, teljesen más világba csöppentem, mint ami a házon belül volt.

– Antiszemitizmussal találkozott?

– Persze. Időnként lezsidóztak és mentek a jó kis népi rigmusok. Nem volt jellemző, de néha előjött. A velem együtt játszó gyerekek otthon ezt hallották és továbbadták. Ez része volt a proletárkultúrának.

– Mit jelent a félzsidó család?

– Apukám volt zsidó és édesanyám mamája. Somló Iván Tamás néven születtem 1947-ben. A szüleim úgy gondolták, hogy az akkor már szovjet befolyásoltságú országban jó, ha orosz nevem van. Szintén a biztonság kedvéért nem metéltettek körül. Hozzáteszem, hogy az 1941-es születésű

Fotó: Tóth Csilla

bátyámat pedig igen, vagyis más lehetett a veszélyérzet 1941-ben, mint 1947-ben. A szüleim öt éves koromban elváltak. Bátyámmal az újra meg-nősülő papámnál maradtunk. A nevelőanyám – akit igazából anyámnak tekintek és nagyon szeretek – nagyon

vallásos zsidó családból származik. Az új nagymamám ortodoxként szigorúan tartotta a kósert és a szombatot még a legkeményebb ötvenes években is. A Soában elvesztette a családjának kilencven százalékát, beleértve három gyermekét. Mindig szomorú volt, amit

persze gyerekként nem értettem. Borzasztó volt naponta többször sírni látni. Nevelőanyám lágerben volt, kísérleteztek rajta, csak a szerencsének köszönheti, hogy túlélte. Ő kevésbé tartja szigorúan az előírásokat, de péntek esténként gyertyát gyújt.

– Fontos volt-e az életében 1956, különös tekintettel arra, hogy közvetlenül a legkomolyabb harcok színhelye mellett lakott?

– Kilencévesen nem értettem igazán a dolgot. Vidám játéknak tűnt az egész, nem éreztem félelmet. A családom viszont félt.

– Az antiszemitizmusról, vagy attól, hogy lőnek?

– Attól, hogy lőnek. Belőtték a lakásunkat, leszakadt a belső szoba, a harmadikról a másodikra, én meg mentem a gombfocimat keresni. Aztán lekerültünk a pincébe. A bátyámat nagyon féltette a család. Egyrészt attól, hogy a fölkelők elviszik fölkelni, másrészt, hogy a szovjetek elviszik, csak úgy.

– Az emigráció nem merült föl?

– De. Az Egyesült Államokba, a rokonainkhoz készültünk. Összepakoltunk, csak tüdőgyulladást kaptam, eszméletlen lázam volt és nem mertünk elindulni. Apu azt mondta, hogy megvárjuk, amíg meggyógyulok, csak közben lezárták a határt.

– Jobb lett volna kijutni az Egyesült Államokba? Világhírű zenész lehetett volna?

– Nem tudom. Valószínűleg nyugodtabb és problémamentesebb életünk lett volna. Apám jogász volt, az autókhoz is értett, biztos tudtunk volna odakint is boldogulni, de egy pillanatát sem bánom az itthon töltött életemnek.

– Az LGT 1974-es amerikai turnéjakor nem merült föl, hogy az egész társaság emigráljon, különös tekintettel arra, hogy a gitáros, Barta Tamás kint maradt?

– Nem. Pont a kommunista rock 'n' roll zenekar mivoltunk volt a stichünk. Ez akkor még abszolút kuriózum volt és Magyarországtól sem akartunk elszakadni. Ide kötöttek minket a zenekar sikerei, a magánélet, az itthoni viszonyok pedig a hetvenes években már aránylag elviselhetőek voltak. Volt egy hároméves szerződés-

sünk az American Broadcasting Companyval három turnéra, három lemezre. Úgy volt, hogy minden évben visszamegyünk legalább fél évre. Barta távozása miatt fölbontották a szerződést.

– Kint nem próbálták meg meggyőzni, hogy neki itthon van Amerika?

– Dehogynem. Azt mondta, hogy nem hajlandó visszamenni az Izabella utcába, hogy a harmadik emeletre a hátán vigye föl hetente a szemet, miközben Kaliforniában süt a nap.

– Ebben nem volt valami?

– Az ő részéről volt. De végigcsinálhatta volna a három évet és utána, ha akar, nem jön vissza. Annyira vonzotta a csillogás, a jólét, hogy nem tudtuk meggyőzni. Aztán két év múlva Laux is kiment. Ő nemcsak a dobos, hanem a menedzser is volt. Az volt a mélypont, majdnem feloszlottunk. Aztán az Alfa moziban láttam a Generált játszani. Két dobosuk volt. Odamentem az egyikhez, Solti Jánoshoz és mondtam neki, hogy mivel két dobosuk van, az LGT-nek meg épp egy sincs, nem akar-e átjönni hozzánk. Akart. Új lemezt készítettünk, új szövegíróval, Sztevanovity Dusánnal, aki hihetetlenül megpezsztítette a lelki, zenei, érzelmi életünket. Az addigiakhoz képest nagyon új szövegeket adott a kezünkbe.

– Említette, hogy az itthoni viszonyok a hetvenes években már aránylag elviselhetőek voltak. Ön, aki rendszeresen járt Nyugaton, így volt összehasonlítási alapja, nem érezte a hetvenes-nyolcvanas évek kis, elvtelen kompromisszumait?

– Lehetett boldogulni, élni, Nyugatra utazni, tervezni. Elviselhető életem volt az akkori Magyarországon. Romániából, Bulgáriából vagy a Szovjetunióból hazajöve úgy éreztük, hogy Amerikában vagyunk. Iszonyatos különbség volt Magyarország javára.

– 1986-ban kiment Dániába vendéglátózni. Ugye ennek nem szakmai, hanem anyagi okai voltak?

– Igen. Egy jól menő vendéglátós tánczenekarban énekeltem és szaxofonoztam. Partikon, nagyobb rendezvényeken, hajón játszottunk. 1983-ban volt az LGT-nek egy EMI szerződése,

turnéztunk másfél hónapot Nagy-Britanniában és kiadtunk egy angol nyelvű lemezt, de nem volt akkora sikerünk, hogy az EMI meghosszabbítsa a szerződést. 1983-ban kommunista zenekarnak lenni Nagy-Britanniában sokkal kisebb dobás volt, mint 1974-ben az Egyesült Államokban. Ismét hullámvölgybe kerültünk, az Ellenfél nélkül (Az 1984-es LGT-lemez – Sz. P.) nem fogyott, a zenekar – leszámítva az évenkénti tabáni koncerteket – nem működött. Anyagi gondjaim voltak. A terveim szerint két-három évre mentem volna ki, hat lett belőle. 1992-ben, Demjén Rózsi unszolására jöttem haza, aki rávett, hogy jelentessek meg egy szólólemezt, amihez ő írt szöveget. Azóta párévenként megjelenik egy lemezem.

– Vagyis a rendszerváltás kimaradt az életéből?

– Ingajáratban voltam Koppenhága és Budapest között a Lada Szamarámmal, közben 1987 augusztusában megszülettek az ikerfiam. Fárasztó, nehéz munka volt, de anyagilag rendbejöttem. A rendszerváltás nem maradt ki az életemből, mert amikor itthon voltam, igyekeztem tájékozódni. Nagyon lelkesedtem.

– Akár a rendszerváltás előtt, akár utána találkozott-e a rockzenében antiszemitizmussal?

– Nem.

– A Front című radikálisan nacionalista lap 2007 júniusi száma lehozta Schuster Lóránt egyik beszédét. Ebben a P. Mobil frontembere zsidózik. Nem kicsit, nagyon.

– A rendszerváltás előtt nem lehetett zsidózni. A rendszerváltással egy csomó korlát és gátlás megszűnt, de nekem – legalábbis a szemembe – senki sem zsidózott 1990 után sem.

– Izraelben járt?

– Kétszer. Elvégeztem a Bohócipari Technikumot és a hatvanas évek végén artistaként bejártam a fél világot. A cirkusszal 1967-ben egy eredetileg négy-öt hónaposra tervezett izraeli turnén vettünk részt. Másfél hónap kintlét után kitört a hatnapos háború. Az izraeli magyar nagykövet fölszólított minket, hogy hagyjuk el az országot. Haifán betuszkoltak minket egy görög teherhajóba és távoztunk, anélkül, hogy – az eredeti program szerint

– fölléptünk volna Jeruzsálemben. Másodszor idén május végén jártam Izraelben. Az Élet Menete Alapítvány hívott meg egy hétre az államalapítás hatvanadik évfordulós ünnepségeire, Balázsovits Lajossal, Gálvölgyi Jánossal, Gerendás Péterrel, Hegedűs D. Gézával, Hernádi Judittal, Presser Gáborral, Tordy Gézával és Varnus Xavérral együtt. Életemben először jártam a Siratófalnál. Megrendítő volt. Egy kőfal, mint vallási szentély, imádkozó egyenruhás katonákkal. Puritán volt, fura és megrendítő. Mindenképpen szeretnék visszamenni Izraelbe, főleg, hogy nem voltam sem Názáretben, sem Ejláton.

– Négy gyerekéből kettő, a már említett ikrek a Lauderbe jártak. A zsidóságból tehát valamit át akar adni a gyerekeinek?

– Nem erőltetve, de szeretném, ha része lenne az identitásuknak a zsidóság – már csak a szüleim iránti tiszteletből is. Nem vagyok hívő, de a nagyobb ünnepeken járok zsinagógába és a gyerekeimet is hívom, néha jönnek is velem. Szeretném, ha megismernék a judaizmus bensőséges és családias voltát. Számomra katartikus élmény, amikor Hanukkakor együtt van az egész család, gyertyát gyújtunk és énekelünk.

– Az 57. életévében megszerezte a jogi diplomát. Volt-e ennek bármilyen racionális oka?

– A hatvanas években az Omegában játszottam. Az Omegának nagyrészt diplomás tagjai voltak, úgy gondoltam, hogy nekem is legyen diplomám és jelentkeztem. A második fölvételre nagyon komolyan, korrepetitonnal tanultam, de nem sikerült. Anyai ágról van egy orvos félhúgom, aki 1998-ban közölte, hogy orvos-jogász szeretne lenni, jelentkezik a jogi karra. Nem kísérem-e el? Elkísértem, majd ott, az egyetem hivatalában gondoltam egyet és én is beadtam a fölvételi papírokat. A fiaim állandóan cikiztek, főleg, ha utóvizsgáztam. Hajtott a kíváncsiság, a tudásvágy meg a bizonyítási kényszer, és gondoltam, hogy azért is le-

diplomázom. Többször majdnem föladtam, de végül 2004 elején meglett a diploma. Volt olyan tanárom, aki megkérdezte, hogy mit bohóckodom itt, de olyan is volt, aki vizsga után elővett egy Kex-lemezt és dedikáltatta velem. Annak különösen örülök, hogy a papám még élt, amikor lediplomáztam. Nagyon boldog volt. Másfél évvel később halt meg, 91 évesen. Le szeretnék szakvizsgázni, és néhány évfolyamtársammal nyitni egy ügyvédi irodát.

– Ügyvéd sok van, Somló Tamás csak egy.

– Szerzői jogra specializálnám magam, tehát nem szakadnék el a művészettől. Elmúltam hatvan, lassan visszavonulok a szaxofonozás-énekléstől.

LGT, '70-es évek

– Mit jelent az, hogy „lassan visszavonulok”?

– Lassan. Idén szeretnék kiadni egy négy-öt számos óriás kislemezt. Sok értelme nincs a lemezkiadásnak, mert a kutya sem veszi, le lehet tölteni az internetről. Ezért azt sem lehet tudni, hogy egy-egy lemezre mekkora a valós igény. A Bummm! (Az LGT harmadik, 1973-as nagylemeze. – Sz. P.) többszáz ezer példányban kelt el. Ma a párezres példányszám is sok. Mindezek ellenére nem tettem le egy nagylemez elkészítéséről sem.

– Akárhány szólólemezt készít, a közönség szemében akkor is az LGT tagja marad. Nincs benne egy LGT-skatulyában?

– Nyilván van ilyen skatulya, de ez nem baj. Pici is készít néhány évente egy-egy szólólemezt, de ettől őt még a közvélemény az LGT-hez köti.

– Lát-e olyan mai magyar rockze-

nészt vagy zenekart, akinek vagy amelynek reális esélye van nagy nemzetközi sikert elérni, netán világhírű is lehet?

– Van néhány zseniális fiatal zenész, illetve zenekar: Mester Tamás, Zsola, a United, a Svédországból Magyarországra disszidált Hoffmann Mónika, Tóth Vera, Bery, Király Linda és sokan mások. A jazzben is van néhány nagyon komoly tehetség, például Szakcsi Lakatos Béla gyerekei. De nagyon nehéz a nemzetközi porondon befutni. Király Linda – zseniális adottságai mellett – New Yorkban élt sokáig, így odakint komoly szakmai kapcsolatai vannak. Belőle tényleg lehetne világsztár.

– Mondjon pár szót a családjáról. A négy gyerekéből eddig csak kettőt említett.

– Volt sok feleségem. A második lengyel, ő a huszonkilenc éves, Varóban élő Dávid fiam anyja. Az ikrek közül Dani a Póka Egon-féle Kőbányai Zenei Stúdióban dobol, ami egy nagyon jó sulis és Pali is zenél. Sok nagy név tanít Kőbányán, például Solti János, Fogarassy János, Babos Gyula. Arra kapacitálom a fiaimat, hogy a zenélés mellett végezzenek el egy egyetemet vagy főiskolát. Van rajtuk kívül a nyolcéves Lili, az ő mamája az élettársam. Élnek még a mamáim: a biológiai 88 és a nevelő 94 éves. A már említett félhúgommal is nagyon meleg, testvéri a kapcsolat. Bár a papája zsidó, a férje nem, így megjelent a családban a hanuka mellett a karácsony is. A papám hiányát viszont nagyon nehezen dolgozzuk föl. Ő varázsolta ezt a társaságot igazi családdá. Erkölcisége, világlátása, mentalitása mindmáig meghatározó számomra.

– Dáviddal magyarul beszél?

– Igen. Itt élt kilenc évet, tökéletesen tud. Krakkóban, hungarológián végzett.

– Lesz még Loksi-koncert a Táibanban?

– Kétlem. Nem férne el sem a közönség, sem a színpad. Máshol lehet. Van egy csomó, előbb-utóbb megjelentetendő kiadatlan anyagunk, köztük szovjet és kubai koncertfölvételek. De nekünk inkább múltunk van. A jövő a fiataloké.

SZÁNTÓ T. GÁBOR

Önemancipáció

Izraeli filmnapok

Sokan vannak, akik évről-évre úgy nézik végig az izraeli filmhét kínálatát, hogy a primer mozi-élményen túl, egy másik élet lehetséges képeiben is megmerítkeznek, amiben nincs részük.

A héberül tudókra a nyelv, másokra az ismerős dalok, az ábrázolt vallási szokások, a tájképek hatnak, és olyan érzéseket ébresztenek, amiket évente csupán egy héten élnek át. A filmek cselekménye, hangulata azonban visszaránt a valósághoz: akik Izraelben élnek, azok is problémákkal küszködő, helyüket kereső, helyüket nem lelő, a létüket meghatározó feltételekkel viaskodó emberek. Egy nehéz környezetben felnőtt, mindössze hatvan éves demokrácia pillant bele nemzetközileg is egyre sikeresebb művészeinek tükrébe, s e tükröképet, ha néha elgyötört arcot mutat is, nem fél megmutatni a nagyvilágnak, mert maga is úgy érzi, terheit meg kell osztania másokkal, és a megmutatkozástól sem tart immár.

A legutóbbi izraeli filmhetet az Odeon-Lloyd moziban rendezte az Izraeli Nagykövetség, de könnyen elképzelhető, hogy a növekvő érdeklődés hatására jövőre nagyobb, esetleg többtermes mozit kell keresni. A vetítéssorozat magyar mozikban eddig nem látott játékfilmjeiről írok az alábbiakban, elsősorban arról – miután alapvetően ez köti össze a műveket –, hogyan jelenik meg Izrael és környezete ezekben az alkotásokban.

Egyiptomból Izraelbe látogató rendőrszolgálat téved el és keveredik

Petach Tikva helyett Bét Hatikvába, egy sivatagi lakótelep-városba. Már a város neve (A remény háza) és lepusztult miliójének ellentmondása is fanyar mosolyt csalhat arcunkra, s eszünkbe juttathatja a Hatikvát, az izraeli himnusz is... *A zenekar látogatása* (Eran Kolirin 2007-es filmje) sok humorral, egyiptomi és izraeli hétköz-

nyomorúsága felülírja a kollektív bizalmatlanságot.

A Mikve című, női sorsokat feldolgozó színdarabjáról ismert ortodox feminista Hadar Galron, és Avi Nesher, Izrael egyik leghíresebb rendezőjének forgatókönyvéből, utóbbi rendezésében készült mozi, a *Titkok* (2007) meg-
rázó alkotás. Egy cfáti midrásában (női

jesivában) egymást keresztező sorsokat látunk. Noemi (Ania Bukstein) egy ortodox rabbi lánya, aki anyját gyászolja. Nem akar férjhez menni, rabbinikus műveltségre, önállóságra vágyik. Michel (Michal Shtamler) francia-izraeli, moderátan vallásos szülők rebellis gyermeke, akit csillapodni küldenek ide. Iz-

Titkok (Ania Bukstein, Michal Shtamler)

napi kisemberek életének szürkeségével, szomorúságával (kisvárosi, élményszegény életek, elvetélt remények, elhagyatottság, magánéleti kudarcok) azt sugallja, hogy van olyan dimenziója a létnek, a személyes emberi sorsé, aminek mentén lehet empátia és közeledés. Átütő jelenete a filmnek, amikor a laza arab trombitás a görkorscsoyás művház-diszkóban csajozni tanítja a gátlásos zsidó fiút, mozdulatról-mozdulatra mutatva be kezén, térdén, hogy vigasztalja-hálózza be másik oldalán ülő, kiszemelt partnerét. A lakótelep-városban egy-egy villanásra rémlik csak fel a nemzeti ellentét; ahogy közelednek egymáshoz az itt ragadt zenészek és az őket egy éjszakára befogadó helybéliek, közös emberi sorsuk iróniával ellensúlyozott

zik az ellentét a két lány között, amikor beteglátogatóba kell menniük a bűntudata elől idemenekülő, halálos beteg francia Anouk-hoz, akit az évtizedek múltán is kivételes szépségű Fanny Ardant alakít. A – mint később kiderül – keresztény nő múltjában egy családot szétdúló, szado-mazo szerelem húzódik egy zsidó festővel, akit egy titokzatos dulakodás során halálosan megsebesített. Menedéket, megtisztulást keresne és sorsa összefonódik a két lányéval. Ahogy a kezdetben merev és elutasító Noemi hajlandó segíteni e folyamatban, úgy kerül egyre közelebb saját anyja iránti gyászához, társához, Michelhez, Michel pedig a vallásosságához. A mikvébe merülés, a darócruha, a kabbalisztikus szertartások, amit Noemi vallásos műveltsége birtokában irányít, Anouk múlttól való elszakadására irányul, de a processzus személyiségváltozást idéz elő a lányoknál is. Érző, érzéki, ám apja erős

mintáját követő maszkulin lény bújik elő Noemiből, és a lázadó Michelből hagyománytisztelő lány. Mindeközben feltámad bennük a vágy, s míg kissé melodramatikusan ábrázolt végnapjai közepette, gyámolítottjuk megszabadul az életét átszövő érzékiségtől, a két lány között szenvedélyes kamaszsze-relem bontakozik ki. Egymást életét formálják át a múltjától szabadulni akaró Anoukkal. A gyengédségre kiéhezett testek közti ellenállhatatlan vonzalomtól és a szerelemtől a lázadó Michel megriad, míg Noemi egyre tudatosabban vállalná intellektuális és érzéki késztetéseit, rabbinikus érdeklődését, apjával szembeni lázadását. Az anya-lánya kapcsolat által a történet mindhárom női szereplője újjászületik: egymásnak nyitnak ajtókat új életükre, illetve Anouk-nak a bűntudattól való szabadulásra, és a halállal való megbékélésre.

A Cfáton, döntően eredeti helyszíneken forgatott film – forgatókönyvének megírásához több mint száz emberrel készítettek interjút – igyekszik a vallásos világot hitelesen és árnyaltan, s nem ideologikus vallásellenességgel megjeleníteni. A két fiatal lány kapcsolata úgy épül kockáról-kockára, úgy csúsznak bele az érzéki szenvedélybe, hogy hatalmas a néző azt gondolni: mindez valóban elkerülhetetlen. Az érzelmi hullámverést megrázó erővel ábrázolja a két színész. A szerepcsere során a bűntudatos asszony megtisztul múltjától, a lányok pedig elveszítik ártatlanságukat, de nem szakadnak el a vallástól, sőt, saját, személyes viszonyt alakítanak ki női szerepükhöz, a hagyományhoz és a közösséghez egyaránt. Párkapcsolati döntéseikben is jelen van a család árnyéka: Noemi, az ortodox rabbi lánya, anyja nehéz életének és halálának tapasztalatával, apja erős vonzásában és egy ellenszenves férjjelölttől menekülve, képtelen a hagyományos női szerepre, Michel, akinek szülei kevésbé vallásosak, de harmóniában élnek, megbékél a hagyományos női sorssal. A kissé sematikus férfiábrázolások úgy szorulnak háttérbe, ahogy a valóságban a nők a háttérszereplői az ultraortodoxiának. De ez talán megbocsátható hiányossága e film-

nek, mely alapvetően a nők helyzetéről és problémáiról szól a férfidominanciájú vallásos világban.

A korábban *Kadosh* című filmjével sikert arató Amos Gitai *Szabad zóna* című filmje kevésbé sikerült munka. A Szaúd Arábia, Irak, Szíria határvidékén létesült szabadkereskedelmi övezetbe páncélozott autókat szállító izraeli kereskedő megsérül egy rakétatámadásban, ezért felesége indul kasszírozni, oldalán az izraeli apától, amerikai anyától származó ismerős lánnyal, Natalie Portman alakításában, akinek bár jelenléte erős érdeklődést kelt, egyetlen jelentős színészi megnyilvánulása, hogy a film elején arcá-

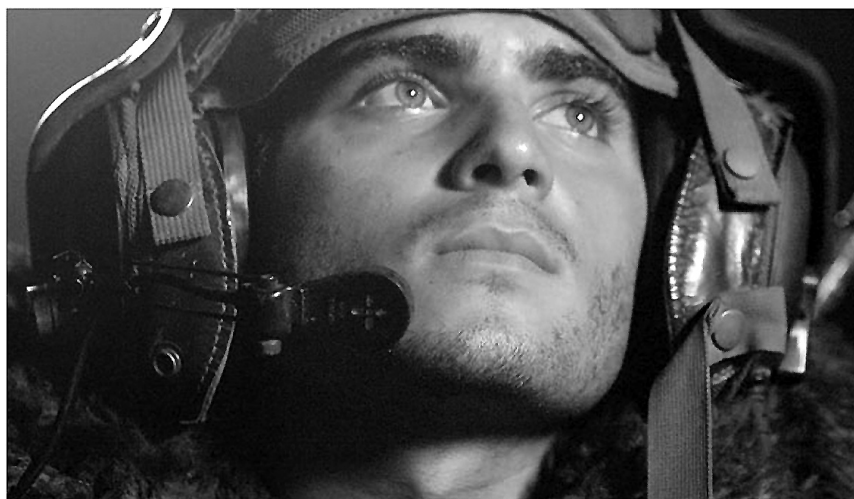

eljuttatni. A film érdekessége Chava Alberstein háborúellenes protest songja – a széderesti liturgia végén énekelt Chad Gadjá (Egy gödölye) átírata.

A *Beaufort*, a new yorki születésű izraeli Joseph Cedar, idén a legjobb külföldi film kategóriájában Oscardíjra is jelölt filmje, a libanoni háborúban az izraeli hadsereg által elfoglalt középkori erődben játszódik, amely tizenkilenc éven át volt az izraeliek kezén. Az abszurd háborús logika jegyében, senki sem tudja, volt-e egyáltalán parancs a középkori keresztes vár elfoglalására dél-Libanonban, ám ha már elfoglalták, a háborús logika és az erőpolitika jegyében meg kell tartani a betonbunker-rendszerre alakított erődítményt, melynek szűk földalatti helyiségei jelentenek csak biztonságot. A 2000-ben játszódó történetben

A zenekar látogatása (Ronit Elkabetz és Sasson Gabai)

Beaufort (Oshri Cohen)

ra fókuszáló kamera előtt öt percet sír egy elvarratlan szerelmi történet következtében. A későbbiekben egy huszonevévesen is kamaszodó lány romantikus – és kissé kimódolt – nyitottságát hozza csak, aki oldottan lép át a szembenálló világok határain, ellenében a vészkorszak másodgenerációjához tartozó, gyanakvó izraeli asszonyhoz képest. A kézikamerával felvett, kissé unalmas történet menthetetlen izraeli–palesztin megbékélési közhelyekbe torkollik, melyet feminista vivőanyaggal próbál a nézőhöz

sorra hálnak meg a katonák, ám parancsnokuk, az Oshri Cohen alakította Liraz, még akkor is önfeláldozásra készíti őket, amikor felsőbb parancs érkezik, hogy a Hezbollah új, pusztító erejű rakétaival szemben ne kockáztassanak. Mint akik képtelenek átkapcsolni a békésebb üzemmódra, képtelenek tudomásul venni, hogy vissza kell vonulniuk – követik őt.

Egy alkalommal azonban, amikor megsebesült barátját kéne fedezékbe cipelnie, a parancsnok bénultan áll, nem képes kimenni a repkedő srapne-

Őrült föld (Dvir Avni)

lek közé. Maga se tudja, milyen változás indul el benne. Liraz a hadsereg által emancipálódó, egyszerű gondolkodású izraeli fiatal. A rendező egy interjúban úgy fogalmazott: a teste bölcsőbb, mint tudatos énje. Liraz utóbb a tévében látja az elsőként áldozatul esett bajtárs békeaktivista apját, akit nem volt hajlandó felkeresni, bár az beszélni akart vele. Az egy generációval idősebb férfi, a szülői önkritika jegyében jegyzi meg önkéntesként hősi halált halt fia kapcsán, hogy magát tartja felelősnek haláláért. Elrontott valamit a nevelésében, ha fia nem érezte úgy, hogy ő maga és élete a legértékesebb dolog a világon.

Individualizmus versus kollektívizmus? Mi ér többet: az egyén élete, vagy a nemzeti büszkeség? Hol fordul át a nemzeti otthon biztonságának vágya militarizmussá? Beaufortért meghalni öncélú dolog, döbben rá a parancsnok, és a visszavonuláskor maga adja ki a parancsot az erőd felrobbantására. Igaz, az utolsó éjszakán arra is rá kell döb-

bennie, hogy a politika szemszögéből nézve egy szakasznyi katona élete mit sem számít. A felnőtt embernek vállalni kell saját tetteiért a felelősséget, s nem külső megerősítésre várni. A Beaufort szélesebb értelemben felveti azt a kérdést is: mi Izrael jövője? Meddig tartható és milyen veszteséggel jár a katonai eszközökkel biztosított, az egész társadalom szocializációját átható, kizárólag győztes/vesztes dichotómiában gondolkodó mentalitás, mely öngazoló militarizmusba fordulhat?

A *Buborékok* annak az Eytan Foxnak a rendezése, akinek *A vízenjáró* című sikeres filmjét már láthattuk korábbi izraeli filmnapok keretében, s akinek *Yossi és Jagger* című munkája már érintette a meleg-témát. E mostani munkájában Tel Aviv-i melegek közé kalauzol. Egyikük összejön egy palesztin fiúval, így kétszeresen is érzékeny témát jár körül a rendező. Homoszexuálisnak lenni Tel Avivban, úgy tűnik, nem jelent különösebb társadalmi problémát, nem úgy Nabluszban. A derűs békeharcos izraeli fiatalok szubkultúrája kissé túl problémamentesnek is tűnik, a palesztin miliőt hitelesebben mutatja be a humort sem nélkülöző,

ám olykor kissé érzélgőssé váló film. Mintha láttuk volna már e képsorokat az izraeli–palesztin határ-átkelőhelyek egymásnak feszülő indulataival, s a szerelmi szál drámája is megvolt már valahol, heteroszexuális változatban... Az izraeli mozikban az elmúlt évtized fejleménye az explicit szexualitás-ábrázolás. A homoerotika bemutatása tekintetében valószínűleg ez a film is úttörő. Ám mintha patikamérlegen méretne ki egy hetero, egy meleg ölelkezés, szintűgy a dráma: Tel Avivban öngyilkos palesztin merénylet történik, melyben az egyik főszereplő lebénul, majd Nabluszban, terroristákat üldözve, lelőnek egy vétlen asszonyt. Meglehet, a Közel-Kelet valósága az önis-métlő, így a művészet sem tehet mást: újra és újra felmutatja a tragédiát. A palesztin fiút, aki szembeszállna családjával, félelmével, vállalná izraeli szerelmét s a kettős coming out-ot, nővére halála magával rántja. Nem tud kibújni közege mentalitásából: a terror eszköze lesz maga is, de öngyilkos merénylete egyszersmind személyes sorsa zsákutcáját is jelzi.

Kétségbeejtő a szembenállás egy nemzedéken belüli feloldhatatlansága,

késégbeejtő az erőszak spirálja, ahogy a határokon átvélő szerelem halálra ítéltége is – érezzük, hogy a Rómeó és Rómeó történet tragédiával ér véget – s a kettős tragédia (bár kisé hatásvadász módon) be is következik. A fiatalok buborékléte szétpattan.

Amosz Oz izraeli író számos művében próbálta feldolgozni öngyilkos anyja történetét – legutóbb *Szeretetről, sötétségről* című memoárjában. Az asszony érzékeny európaiként nem találta meg a helyét a közel-keleti társadalomban. Egy másik, hasonló sorsú asszony körül zajlanak az események az *Őrült földben*, Dror Shaul filmjében, mely a hetvenes évek kibucvilágában játszódik. A történet nem a hősi közösségi eszméket énekl meg, nem is iróniával közelít tárgyaéhoz, hanem a kommunárius ideológia és a hétköznapi valóság éles ellentmondására reflektál. A gyerekházakban, szüleiktől a hétköznapiokon külön lakó kicsik világa szeretetlen, nevelőik érdesek. A meglehetősen komor hangulatot szépen komponált, ám ugyancsak elszigetelt magányt sugárzó tájképekkel erősítő film centrumában egy tizenkét éves kisfiú és súlyos depressziós anyja áll, akin a kibuc lakók nem tudnak segíteni. A közösségben elvész az egyén, akinek a kelet-európai ötvenes éveket idéző „kollektív szellem” következtében, élete mégis állandó téma a falugyűléseken. A sorból kilógót legfeljebb kórházba juttatják, segíteni rajta nem tudnak, sőt a kibuc durva világából még szerelmét, a vendégségbe érkező, kissé meszeszerű svájci dzsúdóbajnokot is elűzik, aki mentőövet jelenthetne a beteg asszony számára. Sokatmondó pillanat, amikor a csecsemők felügyeletére kirendelt kisfiú egy üveg tejjel indul megetetni az egyik babát, amikor anyját, kezében vodkásüveggel pillantja meg a kibuc játszótérén, egy hintában. Az anyai szeretet, a család hiánya nem pótolható, csak a mámorral tompítható. A kissé túlzottan és egyhangúan sötét színekkel felvázolt környezetben mindenki felelős az állapotokért. Minden fontosabb szereplő megcsalja partnerét (egyikük egy tehénnel) – mindezt az anyjáért harcoló kisfiú szeme láttára, aki nemcsak azt tudja meg, hogy a kibucból szabadulni vágyó apja is öngyilkos lett, hanem végül maga segíti hozzá anyját egy

nagy adag Váliumhoz, hogy ő is végezhessen magával. Az anyjának küldött svájci repülőjeggyel, szerelmével együtt ő menekül végül, szülei helyett a szabadságba.

Oshri Cohen (a Beafourt főszereplője) játssza a főszerepét a kissé régebbi, 2004-es, Shemi Zarhin rendezte *Bonjour Monsieur Shlomi* című filmnek is. Marokkói eredetű, zűrös családját egy 16 éves fiú tartja össze. Ő látja el kissé szenilis, de éleslátó nagyapját, főz félrelépő, s ezért kidobott apjára, elviseli férjétől minduntalan hazamenekülő nővérét, nagyképű bátyját, mindenkire sértett, dühös, kisebbségi komplexusoktól gyötört anyját. Amikor kiderül, hogy iskolai problémáit diszlexiája okozza, amit családja sosem vett komolyan, iskolája igazgatója veszi szárnyai alá, és kiderül, nehézségei mögött sokoldalú tehetség lappang. A figyelem, a törődés lassan felkelti önbizalmát és bátorságát. Ahogy lassan elhiszi, hogy szerethető, értékes lény, és joga van élnie a saját életét, kilépve a család árnyékából, a többiek is „fel nőnek”.

A humorral ellenpontozott izraeli családi drámák mindennapos helyzeteket idéznek fel, de rendkívül érzékenyek a társadalmi problémákra és a gyermeki személyiség törekénységére. A kibucbeli egykori családhiányos ne-

vettetéstől, a militarista gondolkodás torzító hatásain át az izraeli zsidó társadalmon belüli etnikai feszültségekig számos fontos jelenséget élesen vetnek fel az ábrázolt gyermeki és fiatal felnőtt-sorsok. Döntően realista filmeket látunk, a mikrokörnyezet, a család analízisét; a családba, nemzetbe zárt individuumok önemancipációját. Ezeknek a filmeknek társadalmi tétjük van, még az avantgárdabb képi-dramaturgiai megoldásokkal dolgozó alkotásoknál is, mint például a nálunk már régebben vetített *Medúzák* (r. Shira Geffen, Etgar Keret). A Közel-Kelet etnikai és vallási konfliktusai, a közösségek egymásnak feszülő indulatai közepette a közösségben, a családban is magányos, törékeny emberi személyiség középpontba állítása jellemzi valamennyit. Kortársi téma – az izraeli film önemancipációja.

Az Odeon-Lloyd moziban tolongtak a nézők, sőt a vetítések között beszélgettek is egymással. Érdemes talán megfontolni a szervezőknek, hogy a sikeres vetítéssorozatot jövőre esetleg kerekasztal-beszélgetések, viták színesítsék. Arról nem is beszélve, hogy a magyar televíziók is tágíthatnák perspektívaikat, hogy a szélesebb közönség is gyakrabban láthassa az európai mércével mérve is jelentős izraeli filmeket.

ÉLET ÉS IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes éves
előfizetési díj 15 500 forint
Megrendelhető
a szerkesztőségben, telefon:
210-5149, fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

SZERETNÉNK ÖNT IS
OLVASÓINK TÁBORÁBAN ÜDVÖZÖLNI.

SZERZŐINK A TÉNYFELTÁRÓ ÚJSÁGÍRÁS,
A KORTÁRS IRODALOM, PUBLICISZTIKA
ÉS GRAFIKA ÉLVONALBELI KÉPVISELŐI.
PÉNTEKENKÉNT KERESSE A HÍRLAPÁRUSOKNÁL
VAGY FIZESSEN ELŐ AZ **ÉS**-RE!

„Te szőke gyerek”

Száz éves lenne Láng György, a Hanele írója

Karnagy, zeneszerző, „kocsmazongorista”, önéletrajzi és népszerű életrajzi regények írója, igazi 20. századi reneszánsz ember. A közel-múltban emlékeztek meg születésének centenáriumáról.

A Zeneművészeti Főiskola mellett (egyházi karnagy szakon) Láng a Képzőművészeti Főiskolát is elvégezte. Egyik legismertebb könyve a *Primavera, Sandro Boticelli élete*, melyhez ötévi kutatómunkát végzett Olaszországban. Ott élt orvos bátyja, aki gyakran betegeskedett s akit, amikor csak tehetett, meglátogatott és még orvosi munkájában is segített. Legfőbb érdeklődési területe azonban a zene volt, mind elméletben, mind gyakorlatban. Sokat írt, ahogy ő maga mondta, egyszerűen nem tudott nem írni. Özvegye, Izabella asszony szavaival jellemezve, rengeteg mondanivalója volt a világ számára. Könyvet írt Bartókról és Haydnról, regényes életrajzot Beethovenről, Erkelről, már nagyon betegen Palestrináról és utoljára, de nem utolsósorban, Bachról. 1940-42-ben jelent meg *A Tamás-templom karnagya*, Bach életregénye, amely számtalan kiadást ért meg, és több mint egy milliós példányszámban kelt el. Ha Láng György neve ma már keveseknek is mond valamit, a *Tamás templom karnagya*ra, legalábbis a címre, szinte mindenki emlékszik. Ebben a könyvben, amellet hogy kitűnő korrajzot kapunk (ezt persze megtaláljuk Botticelliről vagy Beethovenről szóló könyvében is), az írónak sikerül belebújni Bach bőrébe, és megjeleníteni a zenetörténet óriását. Láng elképesztő-

en mély és sokirányú zenei műveltsége teszi Bach-könyvét egy regényes életrajznál sokkal többé. Szinte ugyanez elmondható a Sandro Boticelliről írott, népszerűségében a Bach életregénnyel vetekedő életrajzról is, melyben az olvasó betekintést nyerhet a 15. századi olasz reneszánsz több mint ötszáz év után is csodált művészeinek életébe és munkásságába.

Kárpátaljai munkaszolgálatos időszakára inspirálhatta Láng regényét, a Hanelét. Szüleit korán elvesztette a koldusszegény főhős, aki kiszolgáltatottságban, megalázottságban tengeti párja életét. Ennek a sokat tűrő, félálatti sorsban élő zsidólánynak a vágyai az évszázadokra kora korlátozódnak, testét is minden érzélem nélkül bocsájtja áruba élelemért. A regény végén csupán pár sorban értesülünk arról, hogy a környék többi zsidójával együtt, a sokat szenvedett Hanele – az ártatlanok között a legártatlanabb lény is elindul – a vagonban az ismeretlen felé.

Írói sokoldalúságát színdarabok írásával is bizonyította. *Katz bácsi* című zenés játékát 1935-ben mutatta be a Bethlen téri színpad, az *Akik túléltek* című darabot pedig 1946-ban a Belvárosi Színház. Ezekben a színművekben a Hanele regényhez hasonlóan zsidó témákat dolgozott fel a szerző.

Az 1945-1950 között bemutatott *Két férfi az ágy alatt*, egy Dosztojevszkij novella dramatizációja.

A két háború közötti polgári regények átlagszínvonalán íródott kulcsregénye, a *Szív és szaxofón* (1947). A harmincas évek elején, a világválság és a második világháborút megelőző években játszódó cselekmény az elvesztett illúziók, és a zátonyra futott szerelmi és házassági kapcsolatok története. Nemzedéki regény, a Zeneakadémiát elvégző fiúk és lányok kilátástalan pályakezdésének és sikertelen párkapcsolatainak a krónikája. Láng, szinte csak utalásképpen, emléket állít kiváló tanárainak, Kodály Zoltánnak, Molnár Antalnak, Weiner Leónak, akiknek a nevét a regényben kissé megváltoztatta. A végzősök többsége arra kényszerül, hogy külföldön, sőt, a tengerentúl vállaljon munkát. Képzettségüknek megfelelő munka itthon nem volt, a jazzre pedig nem volt még befogadóképesség. A regény végének mégis optimista a kicsengése: Magyarországon is kezdik elismerni a jazz, a nyugati zene létjogosultságát.

A *Szív és szaxofón* mintegy átvezet bennünket Láng György egyetlen első személyben íródott, 2007-ben megjelent, rendkívül izgalmas önéletrajzi regényéhez, amelynek azért adta a *Te szőke gyerek* címet, mert az volt az a Zerkowicz sláger, amellyel bárzongoristaként a legtöbb sikere volt. Mert Láng György főműve valójában az élete volt. Ez a bámulatosan szorgalmas és sokoldalú ember sajnálatos módon nem tudta igazán kiteljesíteni a tehetségét. Ígéretesnek induló pályáját megtörték a zsidótörvények, majd az öt éves munkaszolgálat. S miután túlélte Ukrajnát és Mauthausent, a következő évtizedek sem hozták meg számára a képességeinek megfelelő pályát. A felszabadulás után Láng egy ideig Ausztriában maradt, ahol szerkesztett egy *Alpenjäger tábor* című

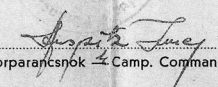

Láng György (balra)
az Alpenjäger-i hontalan-tábor
újságjának szerkesztőségében

magyarnyelvű újságot. Fegyvert is fogott és részt vett magyar háborús bűnösök felkutatásában. Így, viszonylag későn, a belga hadsereg főhadnagyként tért haza, s akkorra, legalábbis a szerző szerint, a jó állásokat már betöltötték. Még nehezebbé tette helyzetét, hogy gyanús személlyé vált, sőt, össze is keverték egy hírhedt fasiszta vezérrel. Támadások érték, ellehetetlenítették, rosszakaróitól több „halálos döfést” kapott, könyveit indexre tették. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy ne találjon a színvonalának megfelelő munkát. Hiába volt nagy baráti köre, sem ők sem Kodály nem tudtak számára állást találni. Kodály – akinek kedvenc növendéke volt és a kivel olaszul beszélgettek – viszont gyakran kisegítette pénzzel az erre rászoruló Lángot, ahogyan ezt az Irodalmi-, valamint a Zenei Alap is tette. Heteket ettek barátoknál. Özvegye elmondása szerint sokszor a villanyszámlára sem futotta, hitelből éltek.

Többnyire csak alkalmi, megalázó megbízásai voltak. Az ötvenes években például Dunapentelére (Sztálinváros) küldték zenei vezetőnek, ahol – s nem csak ott – sokat szenvedett a félművelt vagy műveletlen kultúrkáderektől, az erőszakos „kultúra-csinálóktól”.

Munkahelyein ki- és lenézték, kívülállónak tekintették. Izabella asszony szavaival „Nem tudott beilleszkedni a környezetébe. Régi vágású gentleman volt, amikor nem lehetett úrnak lenni.” Túlkvalifikáltak és polgári elemnek minősítették. Kórusokat vezényelt, olykor egyszerre ötöt is. Előadásokat tartott a TIT-ben, tanított a Művészeti Studióban, minden munkát elvállalt, ez a leukémiás és szívbetege ember éjjel-nappal úton volt. Bár latin misét és hegedűversenyt (*Concerto hebraico*) is írt, és zeneszerzői próbálkozásait Bartók és Kodály is érdeklődéssel figyelték, a legtöbbet kávéházakban és presszókban zongorázott, éhbérért. Özvegye nagyon fájlalja, hogy valódi elismerésben férjének csak most van része, életében viszont nem sokra becsülték. Nem hallgatja azonban el, hogy Láng György egy *slemil* volt, akinek a pénzhez nem volt sok érzéke. Mindvégig hűséges társa és hagyatékának gondo-

ALPENJÄGERKASERNE, WELS, FELSÖAUSZTRIA TÁBORPARANCsnokság	HQS of the CAMP FOR DISLOCATED PERSONS WELS, UPPER-AUSTRIA
No. 2506 * /	
Fenti parancsnokság hivatalosan igazolja, hogy	The HQS of the Camp for Dislocated Persons officially states, that
Láng György (anyja neve Grünfeld Rozália)	Láng György (mothers name Grünfeld Rozália)
született Budapest	born in Budapest
1908 év. IV. ho 4. nap)	on the 4. 4. 1908
1945. május 5.-től az Alpenjäger-laktanyában levő gyűjtőtáborban tartózkodott és annak elhagyásakor fertőtlenítettett. —	had been staying from the 5 th May 1945 in above camp and was duly deloused when leaving. —
Wels, 1945.	Wels,
 Táborparancsnok — Camp Commander	

zója, Izabella rengeteget segített férjének kutatómunkájában, de mindig lebeszélte arról, hogy méltatlan munkákat vállaljon. Láng – saját szavaival – „a zene perifériáján” élt. Erről azért nemcsak a körülmények tehetek. Felháborította, hogy az ötvenes években az ő zenei képzettségével ú.n. „kategória” vizsgát kellett letennie. Nem titkolta, hogy nem sokat tart a vizsgázató bizottság hozzáértéséről, s ez eredményezte, hogy nem kapott minősítést. Így csak feketén játszhatott, mint „zúgongorista”. Ebben a minőségében viszont sikeres volt. Mindent eljátszott, óriási repertoárral rendelkezett. Önéletrajzában rengeteg szlenget, roma szavakat használ. Szó esik roma zenészekről, akiket személyesen nagyon szeretett (első hegedűjét is romáktól kapta a Dankó Pista utcában), bár zenei képzettségüket s a cigányzenét nem sokra becsülte.

Munkaszolgálatos évei felidézésétől eltekintve a zsidó vagy az antiszemita szó csak párszor jelenik meg Láng önéletrajzi regényében, a „*Te szőke gyerek*”-ben. Remek portrét rajzol egy végtelenül aljas, zsidógyűlölő, a környezetét, a szerző szüleit is beleértve, rettegésben tartó szabóról, aki 1945 után a Gestapó helyett az ÁVÓ-nak jelent. Mint sok, a vészkorszakot átélő zsidó kisember, az 1956-os forradalomban Láng is elsősorban a háborúra és a munkaszolgálatra emlékeztető zűrzavart lát, fenyegetve érzi magát, korábbi tapasztalatai félelemmel és iszonyattal töltik el. Suhancokat lát, akik válogatás nélkül lőnek emberekre, zsidózásról és zsidóellenes atrocitásokról számol be. Való igaz ez a nemrég elhangzott mondat: ahány ember, annyi '56. Talán mégis érdemes feltenni a kérdést: ha Láng a rendszerváltás után írja meg a könyvét, akkor sem talál semmi pozitívát az '56-os forradalomban? Sose fogjuk megtudni.

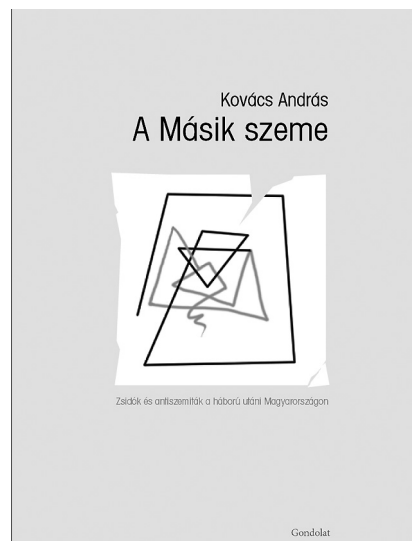
Andrássy úti utolsó lakhelyének falán a zenésznek és írónak emléktáblát állított az önkormányzat, amelyen önéletrajzi regényének a mottója áll: „Nem hivalkodni akarok sebeimmel, csak megmutatni. Egy öreg kocsmazongorista”. A közelmúltban száz éve született Láng Györgynek valóban volt mire szerénynek lennie.

Várnai Pál

Ki nem mondott gondolatok

A magyar zsidóságnak a vészkorszakban átélt szenvedéseiről könyvtárnyi irodalom áll rendelkezésre. Ami persze egyáltalán nem véletlen, hiszen történelmünk legborzalmasabb időszakáról van szó, a vészkorszakkal azonban szerencsére nem ért véget a magyar zsidóság története. Ezért is nehezen érthető, hogy a világháborút követő évtizedekről, pontosabban arról, hogyan és miként lehet(ett) zsidónak lenni a soá nehezen feldolgozható emlékével terhelt, alig találni szakirodalmat.

Kovács András hiánypótló könyve, *A Másik szeme. Zsidók és antiszemíták a háború utáni Magyarországon*, elsősorban erről szól, másodsorban pedig az antiszemitizmusról, amely a közhiedelemmel ellentétben az államszocialista időszakban is élt és virult, legföljebb kevésbé láthatóan, hogy aztán a szabadságjogok nem kívánt mellékhatásaként ismét erőre kapjon. „A mai magyar zsidóság legnagyobb csoportjainak identitáskonstrukciói az emancipáció után nekilendült asszimilációs folyamat konfliktusaiból alakultak ki. A magyarországi zsidók asszimilációja azonban olyan társadalmi közegben zajlott, amelyben mindvégig – hol gyengébben, hol szélsőséges formákat öltve – jelen volt az antiszemitizmus. A magyar zsidóságnak ezzel a közeggel való interakciói során kellett választ adni arra, hogy mit jelent magyarnak és egyben zsidónak lenni különböző korszakokban. Tehát a környezethez való viszonyoknak, az antiszemitizmusnak – vagy annak, amit a zsidók antiszemitizmusként érzektek – nagy szerepe volt az identitás alakításában. Ezért a zsidók ma-

Kovács András: A Másik szeme. Zsidók és antiszemíták a háború utáni Magyarországon. Gondolat Kiadó, 2008. 318 oldal, 3450 Ft

gától értetődő természetességgel tekintenek magukra a »Másik« szemével, és próbálják kitalálni, hogy miként jelennek meg annak a szemnek a recehártáján. De így vannak ezzel a nem zsidók is. A zsidókhoz való viszonyukat jelentősen befolyásolja, hogy miként képzelik el a zsidók róluk alkotott képét. Ez egy »tükör a tükörben« helyzet: a partnerek mindegyike hajlik arra, hogy önmagát a másik szemével nézze, és amikor a másik szemében róla alkotott képét igyekszik rekonstruálni, ehhez azt a képet használja, amely őbenne a másiktól él.” Kölcsönös, egymástól nem teljesen függetleníthető identitáskezelésről van tehát szó, pontosabban a másik fél helykeresésére történő reagálásról.

A könyv legérdekesebb fejezete azonban talán a *Magyar zsidó politika a háború végétől a kommunista rendszer bukásáig*, mégpedig azért, mert eloszlat néhány mélyen gyökerező, leginkább a nemtudásból eredtethető félreértést. A szélsőjobb-oldali véleményformálók meggyőződése szerint ugyanis a kommunista eszmét „a zsidók” szabadították a világra. Ebből a meglehetősen nevetséges elképzelésből elméletileg az következne, hogy „a zsidóknak” a szocializmus volt a „lehetőséges világok legjobbika”. Kovács András könyvét persze kevesen fogják elolvasni a szélsőjobbaldalon, de ha el is olvasná mindenki, valószínűleg akkor sem változna semmi. Az előítéletek már csak ilyenek. Pedig a magyar zsidóság legfőlőbb azért érzett, érezhetett valamiféle közösséget a kommunistákkal, mert a világhábo-

rú borzalmait követően tőlük reméltek védelmet az antiszemitizmussal szemben. Egyébként, bármennyire hihetetlen is ez egyeseknek, zsidónak lenni a szocializmusban semmivel sem volt jobb, mint nem-zsidónak. Elég arra gondolni, hogy a szabadságjogok gyakorlásától ugyanúgy meg voltak fosztva, mint bárki más. A magyar zsidóság korántsem jelentéktelen részét ráadásul ugyanúgy osztályellenségnek nyilvánították, mint a többségi társadalom hozzájuk hasonlóan kevésbé szerencsés tagjait. „1951-ben a kommunista pártvezetés elhatározta, hogy a nagyvárosokból kitelepítik, és vidéki kényszerlakhelyre, illetve kényszermunkahelyre küldik a »volt uralkodó osztályok« tagjait. A kitelepítési határozat sok olyan zsidóra is vonatkozott, aki a háború előtt vállalkozó, kereskedő, sőt magasabb pozícióban levő ma-

gántisztviselő – azaz »a burzsoázis osztályok tagja« – volt.”

Ami pedig a hivatalos zsidó politikát illeti, büszkeségre semmi ok. „A magyar zsidó szervezetek politikája a kommunista rendszerben (...) túlmegy azon a határon, amelyet kényszerű kompromisszumnak lehetne tekinteni a zsidó hitélet és a felekezeti intézmények fennmaradása érdekében. Ez a politika kimerítette a kollaboráció fogalmát.”

A másik szemével nézni saját magunkra, a másik ki nem mondott gondolatait kutatva meghatározni önnön identitásunkat, embert próbáló feladat. Egyeseknek sikerül, másoknak nem. De valahol erről szól az élet, sajnos. Különösen itt, Kelet-Európában, ahol még mindig a „fortélyos félelem” igazgatja az emberek többségét.

Csóke Zoltán

Summary

János Gadó wrote about the new American presidential elections: „...the biggest danger is that the years to come will be even less predictable, than they have been before. The challenges of reality will burn promises and ideologies into ashes.”

The Esterházy János Memorial Committee sent a long letter to Szombat with their comments on Yehuda Lahav's critical words on Esterházy: „Those Slovakian Jews who survived the Holocaust stood by Esterházy unanimously at the end of the 1940s. They raised their voices as long as they were able to. Because many of them became victims of Benes' recreated „Czechoslovakian democracy”: deprived – for a second time – of their rights and of their goods, this time as Hungarians they were put into railway wagons to be resettled in Hungary.”

In Hungary all taxpayers may offer one percent of their income tax to one of the religious denominations. János Gadó examined the statistics. „Hungarian Jews are becoming wealthier, but their group cohesion is becoming weaker... Among those who offer their tax to one of the Jewish congregations it seems that growing wealth is accompanied by a lower membership. In non-Jewish congregations a more moderate growth of wealth is counterbalanced by a higher membership number.”

„Even pregnancy becomes more harmonious” – is the title of our interview with György Hidas, analyst. The interview is part of our supplement examining the relationship between Judaism and psychoanalysis. „Through the mother's mental disposition we can reach the child. The important thing is that if the mother's attitude towards her baby has such a powerful impact on the child's later life, then we need to be preoccupied with the mother, in particular with her relationship with the child.” The interviewer, Ágoston Schmelowszky explained the connections between Judaism and psychoanalysis in a historical study: „The later generations of psychoanalysts have increasingly discovered the adaptive values of the religious mindset, and today no recognized analyst would think that religion is a „collective neurosis”, likewise nobody believes anymore that psychoanalysis would be „the only true way” or that it would offer a „solution for everything”.

Péter Szegő interviewed Tamás Somló, one of Hungary's best known rock musicians. Pál Várnai published an article on György Láng, a composer and author, born a hundred years ago. Zoltán Csóke reviewed András Kovács's book of essays on Jewish society and anti-Semitism. Gábor T. Szántó wrote about the internationally more and more successful Israeli films on the apropos of the Israeli Film Festival in Budapest.

OPTIRIS OPTIKA

TB vények beváltása
Kontaktlencse illesztés
Szemüvegkészítés a hét minden napján
Szemorvosi és computeres szemvizsgálat

ÁRKÁD - CAMPONA - EUROPARK - MAMMUT I. - WESTEND
www.optiris.hu

Schiller

Autó Család

Úrrá lenni az elemeken. Amikor nincs más, csak a végtelen ég, a látóhatár és Ön. Az érzés, ahogyan kitérül a világ. Az autó régóta a szabadság szimbóluma. Mászhoz nem fogható érzés - kézben tartani az irányítást a végtelen sztrádán, és megérkezni egy biztonságos helyre - amit úgy hívunk: otthon.

Schiller Opel
1138 Budapest, Váci út 113.
Tel.: 452-11-01
www.schilleropel.hu

Opel Újpest
1046 Budapest, Fóti út 143.
Tel.: 2-72-72-72
www.schilleropel.hu
www.karamboloscentrum.hu
www.megjavitjuk.hu

Chevrolet Schiller
1138 Budapest, Váci út 113.
Tel.: 450-25-15
www.chevroletschiller.hu

SKODÁK PALOTÁJA
Volkswagen márkaszervíz
Palota Autómobil
1154 Budapest, Szentmihályi út 142.
Tel.: 415-3000
www.palotaauto.hu

TOYOTA SUPER
1044 Budapest, Külső Váci út 20.
Tel.: 380-0-380
www.toyotasuper.hu

SCHILLER HASZNÁLTÁUTÓ
Tel.: 450-25-25
www.schiller.hu/hasznaltauto

Schiller Autó Család.
A vezetés korlátlan élménye.

szombat
Újszéland
„Mi zsi”
szombat
szombat
„Nincs laképem”

Ha most fizet elő,

akkor **10%-kal olcsóbban** jut a Szombathoz azoknál, akik havonta vásárolják meg a lap számait, mert 2009 januárjától lapunk árát **550 Ft-ra** emeltük.

Előfizethet banki átutalással a 11709002-20066703-as OTP számlaszámra.

Az éves előfizetés díja 4950 forint.

Mindazok, akik a fenti összegnél többet utalnak át, elősegítik a Szombat működését. Lehetőség teszik, hogy lapunk olyan olvasótársaihoz is eljuthasson, akiknek anyagi lehetőségeik nem engedik meg, hogy rendszeresen olvashassák a Szombatot.

Támogatóink nevét kívánságukra megjelentetjük a Szombartban.

Legyen Ön is olvasótársai és a zsidó kultúra támogatója!

Utak, utazások, válaszütak

Korunk nagy elméi: Mérő László

matematikus-pszichológus-egyetemi tanár-közíró estje.
Házigazda: Perlaki Tamás.

Január 11. vasárnap 18:00

Mamma Mia buli!

Január 24. szombat 19:30

Forró hangulatú évnyitó parti. ABBA buli, ABBA számok, retro zene, képek, élő ABBA előadás. Görög tengerparti hangulat.

Mark Whitney: A szív tartalma

A leghíresebb portréfilm C. G. Jung-ról. A vetítés után vendégünk dr. Szombati Ágnes pszichiáter, a Magyar Jung Társaság elnöke.

Január 27. kedd 18:00

Január 31. szombat 20:00

Viva Espana?

Egy év alatt a zsidó világ körül - utazás a Spanyol-zsidó aranykorba. Érzékek és érzetek estje flamencoval, szefárd zenével.

